

Зміст

1. Витоки філософії.	4
2. <i>Філософія - любов людини до мудрості. Різноманітність уявлень про мудрість</i>	4
3. Філософське розуміння суспільства.	4
4. Загальна характеристика релігійного світогляду.	4
5. Філософія як форма суспільної свідомості, її предмет і функції.	5
6. Світоглядна функція філософії. Світогляд і філософія.	5
7. Гносеологічна функція філософії. Філософія і наука.	5
8. Методологічна функція філософії. Філософія як методологія.	6
9. Культурно-виховна функція філософії. Філософія і культура.	6
10. Гуманістична орієнтація філософії.	6
11. Основне питання філософії.	6
12. Проблема методу в філософії. Діалектика і метафізика.	7
14. Суспільна сутність свідомості.	7
15. Основний зміст пізнавальної діяльності.	8
16. Філософський смисл проблеми буття.	8
17. Практика як спосіб людського буття в природному і соціальному світі.	8
18. Філософське розуміння матерії.	8
19. Рух як спосіб існування об'єктивної та суб'єктивної реальності.	9
20. Простір і час: філософські та природничо-наукові концепції.	9
21. Філософське вчення про свідомість.	10
22. Рух і розвиток. Прогрес і регрес.	10
23. Чуттєве і логічне пізнання, їх співвідношення.	10
24. Філософське вчення про істину.	11
25. Методи наукового пізнання.	11
26. Історичні форми діалектики.	12
27. Основні закони діалектики.	12
28. Категорії діалектики та їх пізнавальна роль.	12
29. Основні школи Стародавнього Китаю: загальна характеристика.	13
30. Історичний розвиток форм сім'ї (за працею Ф.Енгельса «Походження сім'ї...»)	13
31. Спосіб матеріального виробництва, його структура і сутність.	13
33. Суспільство як система, що само розвивається.	14
34. Проблема сенсу, цінності людського життя в духовному досвіді людства.	14
35. Ідея цілісної людини як вираження сенсу людського життя.	14
36. Суспільна свідомість, її структура і сутність.	15
36. Предмет філософії та його історична зміна.	15
37. Давня філософія як зародок і колыска всіх наступних типів філософії.	15
38. Єдність і багатоманітність історико-філософського процесу.	16

39. Людина – змістовне ядро всіх проблем давньої філософії.....	16
40. Загальна характеристика філософських шкіл Стародавньої Індії.	17
41. Філософські школи Стародавнього Китаю.....	17
42. Проблема людини у філософському вченні Сократа.	17
43. Філософська думка в Україні: традиції і шляхи розвитку.	18
44. Космоцентризм давньо-грецької філософії.	18
45. Платон: вчення про ідеї, етичні і соціологічні погляди.	18
46. Філософія Аристотеля.....	19
47. Мудрість як безпосереднє джерело щастя в тлумаченні античної філософії.	19
48. Елліністична філософія: епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм.	19
49. Сутність і основні риси філософії Середньовіччя	20
50. Філософія Середньовіччя: патристика, апологетика, схоластика, містика.	20
51. Філософія епохи Відродження: антропоцентризм, геліоцентризм, пантеїзм	21
52. Раціоналізм Р. Декарта.....	21
53. Гносеологічні і соціологічні концепції Т. Гоббса.	22
54. Сенсуалізм Дж. Локка	22
55. Основні ідеї філософії Б. Спінози.....	22
56. Вчення про монади Г. Лейбніца.....	23
57. Соціальний ідеал філософії Просвітництва. Філ. погляди Вольтера і Руссо.	23
58. Французький матеріалізм XVIII ст.....	23
59. І. Кант – основоположник класичної німецької філософії.	24
60. Етична концепція І. Канта.....	24
61. Діалектика та принцип історизму в філософії Г. Гегеля.	24
62. Антропологічний принцип філософії Л. Фейєрбаха.....	25
63. Філософія марксизму та її основні ідеї.	25
64. Сутність матеріалістичного розуміння історії.....	26
65. Проблема відчуження та шляхи її подолання.....	26
66. Загальна характеристика сучасної західної філософії.	26
67. Позитивізм і його історичні форми.	27
68. Філософія життя Ф. Ніцше.	27
69. Філософія екзистенціалізму.....	28
70. Фрейдизм: свідоме і несвідоме.	28
71. Концепція людини в філософії Е. Фромма.	28
72. Тема абсурду і бунту в філософії А. Камю.	29
73. Атеїстичний екзистенціалізм Ж.П. Сартра	29
74. Витоки філософської думки в Україні.	29
75. «Практична філософія» Г. Сковороди	29
76. Вчення про «Сродну працю» Г. Сковороди.....	30
77. Проблема людини в філософських розмислах Г. Сковороди.....	30

78. Форми суспільної свідомості.	31
79. Трудова теорія походження свідомості.....	31
80. Етико-політичні вчення філософії Аристотеля.....	31
81. Соціальні утопії епохи Відродження (Т. Мор, Т. Кампанелла).	31
82. Емпіризм Ф. Бекона.....	32
83. Протиріччя між системою і методом Г. Гегеля.	32
84. Об'єктивний ідеалізм Ф. Шелінга.....	33
85. Суб'єктивний ідеалізм Й. Фіхте.	33
86. Вчення про неосферу В. І. Вернадського.....	33
87. Філософські ідеї в Україні ХХ ст. (В. К. Липинський, П. В. Копнін, В. І. Шинкарук,).....	34
88. Свідомість і мова.	34

1. Витоки філософії.

Соціальні умови: Поділення праці на фізичну і розумову → вільний час; демократичне суспільство (вже не традиційне → Д.Гр, Євр. Нов. часу) → терпимість до інакомислення, свобода особистості → породжує філософію

Духовні джерела: певний рівень інтелектуального розвитку культури (перехід мислення від міфологічного до філософського), міфологія як тло формування ф, зародки наукового знання (I етап розвитку д-гр ф. – натурфілософія)

2. Філософія - любов людини до мудрості. Різноманітність уявлень про мудрість

Філософія – від грецького «філо» - любов, «софія» - мудрість. Мудрість – це узагальнений людський досвід у його застосуванні до оцінки сьогодення і майбутнього. Різні розумовування стосовно того що таке мудрість. Філософія як мудрість, що спрямована на пізнання чогось більш загального. Вона дає змогу розкривати закономірні зв'язки. Мудрість важлива ознака філософії.

3. Філософське розуміння суспільства.

Суспільство - найзагальніша система зв'язків і відносин між людьми, що складається в процесі їхньої життєдіяльності ("людське суспільство"). Історично визначений тип соціальної системи (первісне, рабовласницьке, феодальне, капіталістичне, комуністичне суспільство).

Соціальна філософія визначає специфіку і тенденції розвитку людського суспільства, механізми його утворення та закони існування, місце в ньому людини, рівні і форми його організації, духовні основи суспільства.

Філософія визначає три основні групи факторів, які обумовлюють розвиток людського суспільства: праця (специфічно людська доцільна діяльність), спілкування (колективний характер діяльності і життя), свідомість (пізнання, інтелект, духовний зміст людської діяльності).

В сучасній соціальній філософії усвідомлення поняття "суспільство" пов'язане з інформаційною революцією, з новим баченням світу.

В розумінні поняття "суспільство" потрібно виділяти два аспекти - індивідуальний і соціальний. По-перше, суспільство - це самі люди в їх суспільних відносинах. Всі суспільні явища є дій індивідів. Індивіди діють не відокремлено один від одного, тому суспільство є відкритою системою їх спілкування, взаємозв'язків і взаємодій. По-друге, суспільство є такою системою, що здатна до саморегуляції. Процес упорядкування та організації суспільних відносин породжує відносно самостійні і незалежні від індивідів форми суспільної інтеграції і регулювання відносин між індивідами, між соціальними спільнотами, між людиною і природою (виникає система норм і правил, прав і обов'язків, заборон і дозволів).

4. Загальна характеристика релігійного світогляду.

Релігійний світогляд – уявлення, погляди, переконання подвоєння світу на земний та небесний. У релігійній свідомості:

а) чітко розділяються суб'єкт і об'єкт, а отже, долається характерна для міфу неподільність людини і природи;

б) світ роздвоюється на духовний та тілесний, земний і небесний, природний і надприродний, (земний розглядається як наслідок надприродного). Міфологічні ж персонажі живуть у феноменальному світі (на горі Олімп, на горі Меру тощо);

в) у релігії надприродний світ недоступний органам чуття, а тому - в об'єкти цього світу треба вірити. Віра і виступає головним засобом досягнення буття;

г) особливістю релігійного світогляду є також його практичність, оскільки віра без справ мертва, тому віра в Бога та надприродний світ взагалі викликає своєрідний ентузіазм, життєву енергію, яка надає розумінню цього світу життєвого характеру;

Релігія - явище багатозначне. Вона по-своєму відображає великий життєвий досвід людства, зберігає систему емоційно-образних уявлень і переживань, цінностей, норм життя, моральних ідеалів, які так потрібні сучасному людству. Але в релігійному світогляді можуть відображатися і протилежні настрої, ідеї: фанатизм, вороже ставлення до людей іншої віри тощо.

5. Філософія як форма суспільної свідомості, її предмет і функції.

Функції: світоглядна (опановуючи філософію, людина відтворює певний погляд на світ, світогляд як певне ставлення до світу), гносеопічна (світогляд, що виступає у вигляді методу та теорії методу, сукупність загальних методів, обґрунтувань, ідей та принципів, що застосовується у конкретних практичних і теоретичних завданнях), культурологічна (виявлення найзагальніших ідей, уявлень, форм досвіду, раціоналізація у логічну форму відображення людського досвіду та систематизація знань та людського досвіду, визначення цінностей, принципів життя та ідеалів)

6. Світоглядна функція філософії. Світогляд і філософія.

Світоглядна функція філософії полягає в тому, що, даючи людям загальний, цілісний погляд на світ, філософія дозволяє людині визначити своє місце і роль в цьому світі. Ядро світогляду – цінності. Світогляд – система уявлень про світ і про місце в нім людини. Світогляд – буденний, релігійний, філософський. Філософський світогляд – теоретичне узагальнення досвіду духовного і практичного, стосовно освоєння світу. Опора філософського світогляду – розум.

7. Гносеологічна функція філософії. Філософія і наука.

Гносеологічна функція філософії полягає в тому, що вона, з одного боку, збагачує людей знанням про світ, про людину, а з іншого боку - визначає загальну логіку пізнавального відношення людини до дійсності.

Питання про взаємозв'язок філософії і науки, про "науковість" самої філософії останні півтора сторіччя викликало і викликає гострі суперечки.

У Стародавній Греції поняття "філософія", по суті, було тотожним поняттю "наука". Під філософією розумілася вся наука, що зароджувалася, і філософами називалися носії цього наукового знання. Усім відоме ім'я давньогрецького філософа - Піфагора за його відкриття в галузі геометрії.

І такий стан філософії зберігався тривалий час, навіть у Новий час поняття "філософ" і "вчений" були багато в чому тотожні. Декарт, що є одним з основоположників сучасної науки, відомий своїми працями в галузі математики і геометрії. Лейбніц був видатним математиком. Незаперечні заслуги Канта в галузі космології.

Філософія, як і наука, підходить до вирішення своїх специфічних проблем, спираючись на доводи розуму, дає їм раціональне обґрунтування.

Не можна обійти мовчанням і роль філософії в з'ясуванні найзагальніших основ самої науки. Адже наука сама має потребу в обґрунтуванні, з'ясуванні свого місця і ролі в житті суспільства, з'ясуванні своєї природи і можливостей. І сьогодні людина прагне до інтеграції наукового знання, осмислення його в цілому, і здійснити це в змозі лише філософія.

8. Методологічна функція філософії. Філософія як методологія.

Термін метод (від грецького *metodos*) у широкому розумінні - шлях до чогось, тобто спосіб соціальної діяльності. Поняття методологія у філософії має два значення: перше - система способів, заходів і операцій, що застосовують у науці та інших сферах діяльності; друге - вчення про систему, теорія методу. Методологія - метанаукове дослідження, спрямоване не на об'єкт, а на знання про об'єкт, тобто на методи і засоби, за допомогою яких здобує. Основне призначення методології - здійснювати критичні функції у ставленні до науки. Методологія була закладена німецьким філософом Іммануїлом Кантом. На думку Іммануїла Канта, перед методологією стоїть завдання не просто описувати пізнавальний процес, а визначати можливості здобуття нового знання.

9. Культурно-виховна функція філософії. Філософія і культура.

Знання філософії сприяє формуванню в людини важливих якостей культурної особистості: орієнтації на істину, правду, доброту. Філософія здатна захистити людину від поверхневих і вузьких рамок буденного типу мислення;

Одним з показників високої культури мислення є здатність суб'єкта не обходити пізнавальні суперечності, а прагнути їх вирішити, проявляючи при цьому самостійність, нестандартність підходу.

Формування філософського мислення є формування таких якостей, як самокритичність, критичність, сумнів. Сумнів є одним з активних засобів наукового пошуку.

Філософія дає людям спільну мову, виробляє у них єдині, загальнозначущі уявлення про головні цінності життя. Вона виступає одним з важливих факторів, що сприяють усуненню «бар'єрів комунікації», породжуваних вузькістю спеціалізації.

10. Гуманістична орієнтація філософії.

Філософське пізнання має принципово гуманістичну спрямованість, тобто головним, предметом філософських міркувань є людина та її існування у світі.

Людина є складним і цілісним утворенням, котре належить певним чином і до природи, і до суспільства, і до культурно-історичного та духовного світу. Але поза межами конкретних наук залишаються світоглядні, суто філософські проблеми про природу (сутність) людини, про її походження, про сенс життя, долю та призначення, про можливості та межі її свободи і творчості. Коло цих питань і складає проблему людини в філософії.

Кожна філософська концепція додавала нові риси, нові грані в пізнанні людини. Стародавня індійська, китайська й грецька філософія розглядала людину як частину космосу, як «малий світ», мікрокосм, що є відображенням і символом макрокосму-Всесвіту.

Європейська середньовічна філософія висувала на передній план релігійно-моральні проблеми людського існування, розробляла ідею суперечності людської природи, яка поєднує в собі земне, гріховне начало і божественну сутність.

Епоха Відродження залишила нам зразок обожнення самої людини, сповнену пафосу ідею про самодостатність і автономію особистості, віру в її безмежні творчі можливості.

Класична філософська традиція починаючи з кінця XVI і до кінця XIX століття вважала істинно людським в людині те, що робить її представником всього людства, тому зосереджувала увагу на її всезагальній природі, соціальній сутності, універсальності тощо.

11. Основне питання філософії.

Що первинно: дух чи матерія, буття чи свідомість? Згідно онтологічного аспекту основного питання філософської концепції- школи матеріалізму, або ідеалізму..По-різному філософи

відповідають і на питання про можливість пізнання світу. Послідовний матеріалізм доводить, що світ в принципі можна пізнати. Найвищим критерієм і гарантом цього є практика. Об'єктивні ідеалісти зосереджують увагу на пізнанні людської свідомості через пізнання відчуттів, понять тощо. Течія, представники якої в принципі заперечують можливість пізнання сутності речей і закономірностей розвитку дійсності, дістала назву агностицизму.

Методи пізнання: універсальні (метафізика, діалектика), загальнонаукові, конкретнонаукові.

12. Проблема методу в філософії. Діалектика і метафізика.

Діалектика - метод філософії, що досліджує категорії розвитку. Слово «діалектика» походить із Стародавньої Греції завдяки популярності діалогів між Платоном та Сократом.

Метод, який використовує діалектика, підходить до пізнання світу як до плинної, мінливої, пластичної структури.

Метафізика - альтернативне щодо діалектики вчення, суть якого полягає в тому, що і світ, і людина розглядаються як постійні і незмінні. Можна це підсумувати так: діалектика спрямувала свою увагу на рух, розвиток, змінність і неоднозначність людського буття. Метафізика в більшій мірі акцентує увагу на стабільності світу і намагається й саму людину втиснути в ряд зовні обумовлених причинно-наслідкових зв'язків, які характерні для розвитку природи. Поява двох філософських методів обумовлена двома сторонами буття, такими його характеристиками, як рух, розвиток, змінність з одного боку, та спокій, стійкість, стабільність з другого. Два методи в філософії, сприяли становленню софійної культури в історії розвитку людської духовності.

14. Суспільна сутність свідомості.

Суспільна свідомість - це філософська категорія, що позначає фундаментальну особливість соціальних суб'єктів відображати соціальну та природну дійсність при визначальному впливі суспільного буття. **Суспільна свідомість** – частина суспільного буття, сукупність ідеальних образів - понять, ідей, поглядів, уявлень, що виникають у процесі відображення соціальним суб'єктом довколишнього світу.

Суб'єктом суспільної свідомості виступають суспільство, соціальна спільність (соціальна група, клас, нація) чи окрема людина, але не як індивідуальність, а як представник певної соціальної спільності. Людина засвоює певні розумові форми, поняття, певний спосіб та засіб мислення. Роль суспільної свідомості особливо зростає в епохи переломні, перехідні, коли у межах суспільного буття тільки починають формуватися далші тенденції розвитку.

Суспільна свідомість має складну структуру. По-перше, з точки зору носія, суб'єкта поділяють індивідуальне, суспільне, загальнолюдське. По-друге, з точки зору конкретно-історичного підходу - міфологічна, релігійна, філософська; за епохами - антична, середньовічна тощо. По-третє, виходячи з різних форм діяльності - екологічна, економічна, моральна, наукова тощо. По-четверте, за рівнем та глибиною проникнення у дійсність - буденна та теоретична...

Інша доля в ідеології. Якщо ще в недавньому минулому її роль гіпертрофувалась, то в сучасних умовах явно недооцінюється. **Ідеологія** — це система поглядів, ідей, що відображають суспільне буття крізь призму інтересів, ідеалів, класів, нації, суспільства. Ідеологія слугує своєрідним механізмом приведення ідей в дію, активізації людей.

15. Основний зміст пізнавальної діяльності.

Знання – об'єктивна реальність у свідомості людини, що відтворює звязки реального світу(здібності, уміння, навички + будь-яка пізнавально значима інформація + особлива форма відношення людини до дійсності разом и з звязком з практикою). **Пізнання** – процес придбання і розвитку знань, поглиблення і удосконалення (мета – істина). **Гносеологія** – розділ філософії, що вивчає всі форми пізнавальної діяльності(природа пізнання, можливості, межі, істинність знання, форми і рівні, ...), повязана з онтологією, діалктикою, логікою і методологією

16. Філософський смисл проблеми буття.

У повсякденні людина впевнюється в такому: світ є тут і тепер, світ зберігається як відносно стабільне ціле. Якщо це піддається сумніву та роздумам -> виникає проблема буття. Проблема буття безгранична та невичерпна в деталізації. Буття – незмінне, нерухоме, самототожне (Парменід), безперервне становлення(Геракліт). В епоху відродження – культ матеріального буття. Новий час – реальність що протистоїть людині як суще, що освоюється людиною. Бог – не поза людиною а в ній.

Основні теми: Життя і смерть. Усвідомлення мінливості і швидкоплинності буття та його збереження. Питання про структуру буття.

17. Практика як спосіб людського буття в природному і соціальному світі.

Поняття "Практика" походить від грецького слова "пракис", що в перекладі означає "діяння", "активність", "діяльність".

Практика – це діяльність, за допомогою якої людина змінює, перетворює світ. Людина як суспільна, матеріальна істота, що наділена свідомістю, змінює дійсний світ у трьох вимірах: 1) матеріально; 2) на певному конкретно-історичному етапі розвитку суспільства та за допомогою і в межах відповідних суспільних відносин; 3) свідомістю. Під практикою, розуміється сукупна діяльність людства, весь його досвід у процесі історичного розвитку.

Практика – це матеріальна, чуттєво-предметна, цілепокладаюча діяльність людини, яка включає в себе освоєння та перетворення природних та соціальних об'єктів і становить, рушійну силу розвитку людського суспільства і пізнання. Практика є людською чуттєвою діяльністю, предметною діяльністю, основною ознакою котрої виступає безпосередня чуттєва зміна предмета під час взаємодії людини і предмета природи. Вона є глибинною основою багатозначних форм життєдіяльності людини.

Якщо практику розглядати як певний процес перетворення природи у відповідності з інтересами людини, яким опосередковується, регулюється і контролюється обмін речовин між людиною і природою, то тоді практика виступає як праця.

Якщо ж взяти її як суспільну, втілену в конкретно-історичних формах діяльність, то практика набуває ознак виробництва.

Якщо ж практика розглядається як діяльність, що штучно відтворює ті або інші сторони об'єктивної дійсності, створює умови для повного наукового дослідження, вона виступає як науковий експеримент.

18. Філософське розуміння матерії.

У кожному історичну епоху зміст поняття матерії визначалося рівнем розвитку наукового знання про світ. Стародавні греки висловлювалися про необмежену подільність матерії(все из маленьких

частиц). Поиск первоначала(огонь, воздух итд). Необходимо подчеркнуть, что у давньогрецькій філософії складається і релігійно - ідеалістичне розуміння матерії. Так, об'єктивний ідеаліст Платон розділив дійсність на світ ідей і світ чуттєвих речей.(вещи- проєкції ідей).

Визначення матерії В.І. Леніним

Матерія, таким чином, є все те, що існує поза свідомістю людини, не залежно від нього, як об'єктивна реальність. Матеріальними є не тільки речові предмети і фізичні поля, а й виробничі відносини в суспільстві, оскільки вони виникають і розвиваються в процесі матеріального виробництва незалежно від свідомості людей.

19. Рух як спосіб існування об'єктивної та суб'єктивної реальності.

У світі постійно присутній рух: рухаються усі речі, змінюються їх властивості і відносини. Існування будь-якого матеріального об'єкта можливе лише у взаємодії компонентів, що його утворюють. Взаємодія триває усередині об'єкта і в зовнішньому оточенні. Зміни притаманні всім формам буття і становлять найголовніше.

У філософії зміна визначається поняттям руху. Рух — це всяка зміна матеріальних речей, властивостей, відносин, систем. Усе, що існує у світі, постійно рухається. Конкретні речі, властивості і відносини існують лише завдяки руху. При їх знищенні відбувається перехід в інші предмети, яким притаманні специфічні типи і форми руху. Матерія і рух нерозривно зв'язані одне з одним. Рух є єдністю змінності і стійкості, динаміки і статичності. У фізиці елементарні частинки існують і мисляться лише у русі, але разом з тим фізика наполягає і на тому, що в процесі перетворень зберігається певна своєрідність, незмінність елементарних часток, специфічності об'єктивної реальності. Цей приклад приводять до висновку про існування спокою. Спокій характеризує рух з боку сталості, незмінності, відносності. Поняття спокою вживається для характеристики станів руху, що забезпечують стійкість предмету і його якісну специфічність. Рух і спокій перебувають і у тісному взаємозв'язку та взаємодії.

20. Простір і час: філософські та природничо-наукові концепції.

Завжди існували різні поняття, відповідні словам «простір» і «час». Більш того, ці різні поняття лежали в основі досить різних концепцій фізики. Ось три типи таких понять, які використовуються і сьогодні.

Субстанціональна концепція. Простір і час тлумачаться як ще одна субстанція, крім матерії, як «вмістилище» для матерії, яке цілком могло б існувати і без неї. Ця концепція була покладена Ньютоном в основу класичної фізики, Фізичні властивості простору і часу розрізняють таким чином: простір має три виміри, однаково за своїми характеристиками у всіх напрямках (ізотропно), допускає можливість руху в будь-яку сторону, а час одновимірний і анізотропно допускає зміну тільки в одну сторону.

Реляційна концепція. Відповідним поняттям користувався ще Аристотель, а у XX в. А. Ейнштейн поклав релятивістську концепцію в основу своєї фізики. У нього простір і час нероздільні і виражаються один через одного. У спеціальній теорії відносності вони також відносні, як і швидкість, - їх конкретна характеристика залежить від ставлення до системи відліку.

Суб'єктивістська концепція. Її суть краще за інших висловив І. Кант. У нього простір і час - це апіорні (тобто не виведені з нашого досвіду) форми людського розуму. Інакше кажучи, як не виглядав би світ «насправді», порядок в нашому сприйнятті світу вносимо ми самі.

Наприклад, час може «летіти» швидко або «тягнутися» довго.

21. Філософське вчення про свідомість.

Свідомість – це особливий стан, який притаманний тільки людині; вона миттєво пов’язує, співвідносить те, що людина побачила, почула, і те, що вона відчула, про що подумала, що пережила.

До основних проявів свідомості відносяться:

- особливий, небіологічний тип поведінки;
- використання предметів культури за їх призначенням;
- оперування не наданим наявно (предметним) змістом реальності;
- творчість;
- мова (мовлення);
- цілеспрямованість дій та думок людини.

Пізнати, описати, визначити свідомість дуже важко, оскільки вона не існує як окремий предмет або річ. Тому в історії філософії проблема свідомості має два рівня свого рішення.

Перший полягає в описанні феномена свідомості. Другий – має за мету з’ясувати, як можлива сама свідомість, тобто пояснити сам феномен.

Впритул до XX століття філософія займалася лише описанням засобу існування речей в свідомості, “розтягувало” в часі і просторі акт свідомості, виділяючи такі його “кроки”, як відчуття, сприйняття, уявлення тощо, а в XX столітті філософи відважилися поставити питання: як і чому ці “кроки” миттєво згортаються в образ, завдяки якому виникає зв’язок людини із світом і самим собою. Відповісти на це питання означає пояснити феномен свідомості.

22. Рух і розвиток. Прогрес і регрес.

Рух трактується як всяка взаємодія, яка в свою чергу визначається як процес взаємної обумовленості існування об’єктів систем, процес їхнього впливу один на одного, внаслідок чого відбувається як збереження, так і різноманітні зміни станів, властивостей, структури, функцій і т.п. Рух має об’єктивний і всезагальний характер.

Розвиток — це такий рух (взаємодія), при якому відбувається не просто зміна вже існуючих якостей, станів якої-небудь системи, а виникають нові властивості, нова якість (сутність чого-небудь), що раніше не існувала. За своїм характером розвиток є закономірним та направленим процесом змін матеріальних та ідеальних об’єктів.

Прогрес, (і розвиток у вузькому значенні слова) це така зміна властивостей якої-небудь системи, за якої відбувається збільшення функціональних властивостей, підвищення ефективності функціонування, збільшується незалежність існування від впливу зовнішніх факторів.

Регресивні зміни — це зворотній процес. Регресивними явищами визнаються ті, при яких відбувається деградація, зниження рівня організованості та ефективності функціонування, втрачається здатність до здійснення того, що було можливим (наприклад, в результаті старіння організму людина втрачає можливості робити те, що вона могла робити в молодому віці).

23. Чуттєве і логічне пізнання, їх співвідношення.

Пізнання людиною об’єктивної реальності відбувається на двох різних пов’язаних рівнях - чуттєвому й раціональному. Сенсуалісти вважали джерелом знання почуттєве пізнання, а раціоналісти думали, що тільки мислення здатне дати істину.

Чуттєве пізнання створюють чуттєві образи, отримані при безпосередньому впливі предметів і явищ дійсності на органи чуття. **Відчуття** — відображення властивості об'єкта за допомогою одного з органів відчуттів. Відчуття залежать як від властивостей об'єкта, так і від будови органа, що сприймає. Приклад про тварин, не розрізняють кольори, але бачать найголовніше. Сприйняття — відображення системи властивостей за допомогою кількох органів чуття. Кожна людина сприймає навколишнє через структуру власної особистості, по-своєму.

Раціональне пізнання — це активне, опосередковане й узагальнене пізнання за допомогою знаків природної або штучної мови у формах суджень, висновків, понять. **Судження** — форма відображення в людській голові наявності або браку ознаки у предмета. Судження здійснюється у формі ствердження або заперечення. Тому судження — це думка, яка стверджує або заперечує щонебудь. Мовною формою вираження судження є граматичне речення. Наприклад, "Листя на дереві зелене."

Як бачимо, гносеологічне, пізнавальне значення судження полягає саме в тому, щоб за допомогою цієї форми мислення здійснювати логічне відображення властивостей предметів і явищ дійсності. Вивчаючи предмети і явища, ми висловлюємо про них багато суджень, кожне з яких — це знання про яку-небудь властивість або відношення предмета.

24. Філософське вчення про істину.

Істина (І) - правильне відображення суб'єктом об'єктивної дійсності, підтверджене практикою. Осн проблема теорії істини — як встановити відповідність одержаних знань реальним об'єктам, які постійно розвиваються.

основні хар-ки і: об'єктивність, абсолютність, відносність, конкретність і перевірка практикою.

Об'єктивна і. — це такий зміст знань, який не залежить ні від окремої людини, ні від людства в цілому. **Абсолютна і.** означає повне, вичерпне знання про щось (розвивається не тільки пізнання, а і навколишній світ → людство може тільки наближатися до нього) це всеосяжна і. про реальність в цілому, або реальність окремих її фрагментів. = сумі відносних → вказує на обмеженість правильного знання про щось. **Конкретність і.** —ознака, за якою істинність іншого твердження залежить від зовнішніх умов та обставин

25. Методи наукового пізнання.

Класифікуючи методи за ступенем їх загальності, як правило, виділяють такі групи методів:

всезагальні методи (діалектика і метафізика);

загальні методи;

- **спеціальні методи, які застосовуються в окремих науках (скажімо, лише в біології).**

Розрізняють також ті наукові методи, до яких вдаються на емпіричному рівні пізнання, і методи теоретичного осмислення дійсності.

Методи емпіричного рівня пізнання (вимірювання, порівняння, спостереження, експеримент) дають можливість накопичити емпіричні дані, факти, аналіз яких дає можливість продукувати понятійне знання.

Власне методи: **Спостереження, Експеримент, Порівняння** (робиться висновок про подібність чи відмінність об'єктів пізнання) та **Вимірювання** (визначається відношення однієї вимірюваної величини до іншої)

Крім названих, до методів емпіричного рівня відносять ще метод спроб і помилок та ін.

Теоретичні методи пізнання

Абстрагування, Узагальнення (мислений перехід до більш загального), **Аналіз** (розчленування предмета дослідження на властивості), **Синтез** (мислене поєднання різноманітних елементів),

Індукція — на підставі знання властивостей, зв'язків чи відношень окремих предметів роблять висновок про наявність цих властивостей (зв'язків чи відношень) в інших речах дослідження.

Дедукція — метод наукового пізнання, з допомогою якого, виходячи з більш загальних положень, одержують менш загальні, часткові, а то й одиничні.

Аналогія — на підставі подібності предметів за одними ознаками робиться висновок про їх подібність за іншими ознаками.

Моделювання — дослідження об'єктів на їх моделях.

Формалізація — змістове знання відображається у формалізованій мові.

26. Історичні форми діалектики.

Є три типи:

- стихійна (наївна діалектика, буття і пізнання без проникнення в сутність)
- ідеалістична (діалектика саморозвитку і самопізнання абсолютної ідеї)
- матеріалістична (теорія розвитку і загальна методологія пізнання)

Спочатку діалектику розуміли як мистецтво вести дискусію. Історично першою формою діалектики є стихійна діалектика. В епоху середньовіччя діалектика була витіснена метафізикою; повернення до діалектики з елементами метафізики було здійснено у філософії Нового часу .

Гегель сформував другу форму діалектики та її основні закони – ідеалістичну.

Моделлю гегелівської діалектики служила не об'єктивна реальність, а її мислення, в якому вона знаходила своє відображення.

Діалектика Гегеля створила передумови для виникнення наступної форми діалектики, матеріалістичної, в якій німецькі філософи Карл Маркс та Фрідріх Енгельс спробували зробити новий крок – поєднати матеріалізм з діалектичною логікою. Діалектика почала

розглядатись з точки зору вирішення конкретно-історичних проблем людської життєдіяльності.

27. Основні закони діалектики

Діалектика – (грец. – мистецтво вести бесіду) вчення про найбільш загальні закономірні зв'язки в становленні, розвитку буття і пізнання і заснований на цьому метод творчого пізнання. Закони: закон взаємного переходу кількісних змін у якісні(багато малих змін приведуть до однієї дійсно якісної), закон єдності і боротьби протилежностей(супечності притаманні усім процесам, їх зв'язок і відображає закон), закон заперечення заперечення(після двох заперечень ми отримуємо те що було, але вищого порядку($a, -a, -a^*-a = a^2$), (Гегелівська "тріада": теза - антитеза - синтез).

28. Категорії діалектики та їх пізнавальна роль.

Діалектика— метод філософії, що досліджує категорії розвитку.

Основними категоріями діалектики є: буття, матерія, рух, простір, час, суперечність, кількість, якість, міра, заперечення, одиничне і загальне, причина і наслідок, форма і зміст, необхідність і випадковість, можливість і дійсність, частина і ціле, система, структура, елемент і т.п.

Буття – об'єктивне існування. **Рух** – будь-яка зміна взагалі (загальна особливість матерії) → об'єктивність, абсолютність. **Простір** – форма існування матерії, що характеризує послідовну зміну станів у розвитку матеріальних систем.

Кожна річ має індивідуальні ознаки, разом і з характерними для багатьох → **Одиничне** — це окремий предмет, річ, явище, подія, що характ. відповідн. простором і часов. межами. **Загальне** — це об'єктивно існуюча тотожність між предметами, речами, явищами, що властива багатьом предметам, речам і явищам у рамках конкретної якісної визначеності.

29. Основні школи Стародавнього Китаю: загальна характеристика.

Найвпливовішим ідеалістичним напрямом було філософське вчення Конфуція.

Першим етапом у становленні конфуціанства була діяльність самого Конфуція. У його особі конфуціанство становило етико-політичне вчення, в якому центральне місце посідали питання природи людини, її етики і моралі, життя сім'ї та управління державою. Фундаментальним поняттям вчення Конфуція є поняття «жень» — гуманність.

Першою філософією матеріалістичного напрямку в Китаї був даосизм. Засновником даосизму вважається Яо-цзи. Даосизм наголошує на діалектичній ідеї загальної рухомості і мінливості світу. Дао — це шлях, надбуття, це єдине, вічне і безіменне, безтілесне і безформне, воно — основа всього сущого.

Отже, у більшості філософських шкіл переважала практична філософія, яка була тісно пов'язана з проблемами життєвської мудрості, моралі, пізнання природи і соціальним управлінням.

30. Історичний розвиток форм сім'ї (за працею Ф.Енгельса «Походження сім'ї...»)

Сім'я — це одна з найважливіших форм організації життя людей, яка має фундаментальне значення як для індивіда, особистості, так і для суспільства. Сім'я — історична форма організації життя людей. Її форми і функції змінюються із розвитком виробництва, техніки, технології, суспільних відносин, культури в цілому. Сімейні відносини — це складова суспільних відносин, і розвиток сім'ї — одна із найважливіших складових розвитку суспільства, його культури. Щодо історичних етапів розвитку сім'ї, є, принаймні, дві найбільш загальні точки зору. Більшість фахівців вважають, що на ранніх етапах розвитку суспільства в умовах первіснообщинного ладу серед людей мали місце неупорядковані статеві стосунки. На зміну їм прийшов груповий шлюб, де однією сім'єю жили група чоловіків і група жінок. Пізніше сформувався парний шлюб і, відповідно, виникла парна сім'я.

31. Спосіб матеріального виробництва, його структура і сутність.

Виробництво - це категорія, що характеризує сутність соціального, оскільки саме виробництво є діяльним родовим життям людини, тим способом, яким вона утверджує себе, як родова істота. Виробництво можна розглядати як життєдіяльність суспільства, як суспільне виробництво, в якому матеріальне відіграє головну, визначальну роль.

Беручи участь в суспільному виробництві, люди виробляють і відтворюють свою соціальність: суспільні відносини, групи і інститути, а в кінцевому випадку суспільство і самих себе.

Матеріальне розуміння визначає людину як головну дійову особу, яка втілює в собі загадку, мету і зміст історичного процесу.. Матеріальне виробництво - передусім це діяльність, спрямована на освоєння навколишнього природного середовища. Провідну роль в системі матеріального виробництва відігравали:

- 1) аграрне виробництво;
- 2) промислове виробництво;

3) інформаційне виробництво.

Саме на третьому етапі розвитку виробництва відбулася зміна пріоритетів: виробництво ідей, знань виходить на перший план.

33. Суспільство як система, що само розвивається.

Суспільство – це природно соціальна самодостатня спільність людей.

Розглядаючи суспільство як самоорганізовану систему, що саморозвивається, слід підкреслити, що цей саморозвиток характеризується якісними змінами і певною спрямованістю. Залежно від спрямування якісних змін суспільного розвитку той характеризується як прогресивний чи регресивний.

Суспільство є надскладною системою, яка формується в міру розвитку здатності людей відокремлювати себе від природи. Філософія визначає три основні групи факторів, які обумовлюють розвиток людського суспільства:

- праця (специфічно людська доцільна діяльність);
- спілкування (колективний характер діяльності і життя);
- свідомість (пізнання, інтелект, духовний зміст людської діяльності).

34. Проблема сенсу, цінності людського життя в духовному досвіді людства.

Питання про сенс життя - одна з традиційних проблем філософії, теології та художньої літератури, де вона розглядається переважно з точки зору визначення того, у чому полягає найгідніший людини сенс життя.

Уявлення про сенс життя складаються в процесі діяльності людей і залежать від їх соціального становища, змісту розв'язуваних проблем, способу життя, світорозуміння, конкретної історичної ситуації. Великі філософи - такі, як Сократ, Платон, Декарт, Спіноза, Діоген та багато інших - мали чіткі уявлення про те, яке життя «найкраще» і, як правило, асоціювали сенс життя з поняттям блага.

35. Ідея цілісної людини як вираження сенсу людського життя.

Людині належить особливе місце в світі. В. І. Вернадський стверджував: «Мисляча людина є міра всьому». Людина — це особлива цінність. З її інтересами як родової та соціальної істоти співвідносяться решта цінностей - матеріальні та духовні.

Шекспір відзначав: «Люди здебільшого є господарями своєї долі; в тому, що ми раби, винні не зірки, а ми самі». Кожна ситуація несе в собі свій сенс, різний для різних людей, але для кожної людини він є єдиним і єдино істинним. Не тільки від особистості до особистості, але й від ситуації до ситуації сенс життя змінюється.

Сенс є для кожного індивіда. Кожна людська особистість - унікальність, кожна життєва ситуація виникає лише раз. Але немає такої ситуації, в якій життю не надається можливість знайти сенс, і немає такої людини, для якої не знаходилося б у кожному мить якої-небудь справи. Як відзначав А. Ейнштейн, той, хто відчуває своє життя позбавленим сенсу, не тільки нещасливий, але й навряд чи життєздатний.. Не людина ставить питання про сенс свого життя, а життя ставить це питання перед нею, і людина повинна щодня і щогодини відповідати на нього не словами, а діями. Сенс неможливо дати, його слід знайти самому.

36. Суспільна свідомість, її структура і сутність.

Суспільна свідомість – це сукупність поглядів, уявлень, настроїв, почуттів, традицій, ідей, теорій, які відображають суспільне буття в цілому або його окремі сторони в свідомості людей. Суспільна свідомість складається з багатьох форм, існує, наприклад, політична форма свідомості, правова свідомість, моральна, естетична, релігійна, філософська, наукова форми свідомості.

За глибиною відображення суспільна свідомість поділяється на буденну і теоретичну (наукову).

Буденна свідомість відображає зовнішній бік суспільного життя, тобто безпосередній життєвий досвід. Теоретична свідомість обґрунтовує сутність, закони предметів та процесів, хоча помилки та перекручування також не виключені. Вона базується на науковому знанні, його узагальненні у філософських концепціях.

Суспільна свідомість відображає суспільне буття з позицій певних соціальних станів, груп, класів, що представляє її ідеологічний аспект. Цей рівень суспільної свідомості є ідеологією. Ідеологія – це сукупність суспільних ідей, теорій і поглядів, які відображають суспільне буття з позицій певної соціальної спільності. Вона виступає як теоретично систематизована свідомість окремої соціальної групи чи суспільства в цілому. Оскільки будь-яка людина завжди включена в певні соціальні спільності, має певні інтереси, вона завжди буде сприймати явища суспільного життя з певних ідеологічних позицій. Якщо останні відображають істинний стан справ, тоді знання буде об'єктивним. Крім буденної та теоретичної свідомості виділяють суспільну психологію.

36. Предмет філософії та його історична зміна.

Зміст предмета філософії формувалася історично залежно від рівня розвитку культури. На ранніх етапах існування філософії вона містила всю сукупність знань про природу, космос і людину. Радикальні зміни у визначенні предмета філософії почалися наприкінці XVI - на початку XVII ст., коли виникає експериментальне природознавство і починається процес відмежовування від філософії конкретних наук-спочатку механіки земних та небесних тіл, астрономії та математики, потім фізики, хімії, біології тощо.

1. Філософія, так само як і наука, є знанням загального; і філософія, і наука відображають світ у поняттях і категоріях.
2. Наукове знання є точним, однозначним і тому загальноприйнятим для всіх людей, а філософське- поліфонічним, плюралістичним.
3. Зближає науку з філософією і та обставина, що філософія, як і наука, прагне логічно обґрунтувати свої положення, довести їх, висловити в теоретичній формі.
4. Специфічною формою знання є закони науки як відображення об'єктивних зв'язків, відношень, що мають усталений характер за певних обставин.
5. Якщо наука є формою пізнання об'єктивних, незалежних від діяльності людини, інваріантних до неї структур матеріального світу, то філософія стає формою рефлексії людини, тобто спрямована на вивчення внутрішнього досвіду розвитку її духовності.

37. Давня філософія як зародок і колыска всіх наступних типів філософії

Середина I тис. до н.е. – та межа в історії розвитку людства, на якій у трьох осередках людської цивілізації – в Китаї, Індії та Греції – практично одночасно виникає філософія. Народження її було довгим процесом переходу від міфологічного світосприйняття до світогляду, який спирався на знання. Серед умов формування треба розглядати передумови економічного, соціального, політичного і духовного плану. Стрибок у розвитку виробничих сил внаслідок переходу від бронзи

до заліза, виникнення товарно-грошових відносин, послаблення родоплемінних структур, виникнення перших держав, зріст наукових знань – це лише деякі фактори, які сприяли народженню філософії.

38. Єдність і багатоманітність історико-філософського процесу.

Антична філософія вже містила уявлення про минуле і майбутнє, але закінченої системи поглядів вона ще не представляла.

Буддизм розкриває нам періоди класичного часу «кальпи», тривалістю 4 млрд. 320 млн років. Завершується кожна кальпа згоранням всесвіту і знищенням гріхів усіх живих істот. У межах циклів космічного часу буддизму не можливе зупинення, а «колесо сансари» символізує вічний колообіг життя, ланцюг перероджень.

Середньовічна християнська філософія вибудовує історію лінійно: початок світу — земна історія — кінець світу. Людині залишається шанс порятунку безсмертної душі і вічне життя у царстві небесному.

Починаючи з доби Відродження і Просвітництва, світська філософія історії розвивала раціоналістичне пояснення історії як реалізацію розуму, «здійснення природних законів».

Теоретичною моделлю історичного процесу в філософії марксизму є лінійна схема, що включає такі формації: — первісно-общинна; — рабовласницька; — феодальна; — капіталістична; — комуністична.

Філософи, соціологи і футурологи другої половини ХХ століття (Белл, Бжезинський, Тоффлер, Фурастьє) запропонували нове бачення стадіальності всесвітньої історії:

- 1) аграрне суспільство;
- 2) індустріальне (капіталістичне) суспільство;
- 3) постіндустріальне (інформаційне) суспільство.

Основою постіндустріального суспільства виступає високий рівень організації виробництва, домінуючою стає сфера освіти і науки, власність перестає відігравати вирішальну роль, її місце займають знання і володіння інформацією, місце має боротьба і напруга не між багатими і бідними, не між трудом і капіталом, а між компетентними і некомпетентними.

39. Людина – змістовне ядро всіх проблем давньої філософії.

У філософії Давньої Греції панував космологізм у розумінні людини.

Демокріт підкреслював: якою мірою Всесвіт є макрокосмосом, такою ж мірою і людина є мікрокосмосом. Софісти вже почали розглядати людину в умовах соціокультурного буття. Устами Протагора вони проголошують тезу: "Людина - міра всіх речей..." Слідом за софістами Сократ поставив проблему людини у центр своєї філософії. Аристотель людину розглядає як "політичну тварину", вершину світової ієрархії. Вона, з одного боку, внутрішньо пов'язана з природою, а з другого - протистоїть їй, оскільки у неї є душа - причина і початок людського тіла.

У стародавній індійській філософії найважливішою особливістю було визнання цілісності світу, у якому часткове, одиничне, індивідуальне розглядалося як щось другорядне стосовно загальної основи світу. Це, отже, визначало і місце людини у світі. Відповідно до вчення веданти душа кожної окремої людини, що вважалася безсмертною, уступає світовому духу за своєю досконалістю, оскільки душа тісно пов'язана з тілом.

У Стародавньому Китаї на ранніх етапах розвитку філософії думки на першому плані було безособово- узагальнене уявлення про світ, проте згодом усе більше уваги починає приділятися проблемам людини, її життя. У вченнях Конфуція основна увага зверталася на обґрунтування

необхідності будувати відносини між людьми на взаємній повазі і любові. Даосизм відстоює думку, що всі зміни в природі і житті людини підпорядковані не надприродним силам, а загальному закону "Дао" — природній основі всього існуючого. Якщо усе в природі і житті людини підкоряється "дао", то і людина, якщо вона хоче вчиняти розумно, повинна діяти відповідно до цього природного закону.

40. Загальна характеристика філософських шкіл Стародавньої Індії.

В історії індійської філософії ортодоксальними, або класичними, називалися школи, які визнавали Веди як джерело достовірного знання.. Ці філософські школи мали загальну назву «даршан»

Класичний список даршан включав в себе такі вчення: ньая, вайшешика, санкхья, йога, веданта, міманса. Період зародження та структурного оформлення даршан припадає приблизно на II-V ст. н. е.. Процес формування та розвитку філософських поглядів у всіх школах був схожий: спочатку складався базовий текст сутр (або Карика), що виражає основні ідеї в короткій, лаконічній формі. Далі до цього тексту писався коментар, потім субкоментар. Згодом філософська творчість в рамках школи тривало вже у вигляді коментарю на різні коментарі

Ньяя. Головними джерелами з філософії ранньої ньая є текст «ньяя-сутра». Основна тема-пізнання(що і як пізнається). Основними джерелами достовірного знання в ньає виступали інтуїція-сприйняття логічний висновок, аналогія і авторитетне свідоцтво

Веданта (3-2 ст до не) – основний метод пізнання- божественна інтуїція. Людина повинна заглибитись в чисте мислення.

Санкхья(Капілан) – матеріальна першопричина світу «прагнення, ясність» Йога – найвище блаженство досягається повним очищенням свідомості, звільненням власного духу, самовдосконаленням.

Міманса- тіла складаються з вічних атомів чотирьох великих елементів і перебувають у п'ятому - безперервному ефірі, у просторі та часі. Всесвіт керується безособовим законом карми. Крім тіл існує безліч індивідуальних вічних душ, перевтілюватися у відповідності зі своїми діями. Але на відміну від вайшешики міманса не визнавали вищої душі і заперечувала існування Бога-творця.

Вайшешика – існує вічний процес занепаду і відродження. Її мислителі представили розгорнуту картину світобудови і розробили детальну теорію атомізму. Під субстанцією вайшешика розуміли субстрат, носій різних якостей, що виробляє або зазнає ту чи іншу дію. Таких субстанцій у цьому вченні налічується дев'ять: «земля, вода, вогонь, повітря, ефір, час, простір, душа, розум»

41. Філософські школи Стародавнього Китаю.

Деякі джерела налічували до ста шкіл, хоча конкретно називали лише 6, найважливіші дві:

Конфуціанство – (заснував Конфуцій). Школа соц.-етичного спрямування(проблема людських стосунків та норм поведінки). Людина – істота що у своїх діях керується внутрішніми мотивами. Основний закон – закон Неба. Шляхетність проти людини що немає внутр. переконань. «шляхетний дбає про обов'язок, низька людина – про зиск.

Даосизм (заснував Лао-Цзи) – на першому плані ідеї світобудови, людину з її діями виведено з космічних законів. «Дао» - єдиний і універсальний початок буття. Дао не може мати визначення, бо воно не обмежене. Дао поєднує Ін і Ян – два початки страждальне, пасивне і активне, ділове, світле. Життєве завдання – досягнути дао і йти за ним.

Є ще також Моїзм(загальна любов), Легізм – вчення про державотворення, устрій і політику(мудрий і сильний політик)

42. Проблема людини у філософському вченні Сократа.

Сократ – філософ античної Греції. Був вчителем Платона. Людина розглядається як моральна істота, тому філософія Сократа — це етичний антропологізм. Поставивши у центр своєї філософії

людину, Сократ стверджує, що пізнати світ людина може, тільки пізнавши себе, свою душу, вчинки, і в цьому полягає основне завдання філософії. Сократ вважав: філософія збагачує людей, правильні дії виходять із правильних знань, а чеснотам можна навчити. Обґрунтовує моральність розумом, ставив під сумнів святість традиційних норм.

Переконання Сократа в існуванні об'єктивної істини приводить його до висновку, що існують об'єктивні моральні норми, що відмінність між добром і злом не відносна, а абсолютна. Сократ підкреслював значення совісті, внутрішнього голосу, який він називав *даймоніон* і який був гарантією досягнення людиною істини. Основними чеснотами Сократ вважає стриманість, мужність, справедливість.

43. Філософська думка в Україні: традиції і шляхи розвитку.

Філософська думка в Україні бере свій початок від часів діяльності Острозького колегіуму, а також Києво-Могилянської академії. Найвищим досягненням української філософської думки стала творчість Григорія Сковороди. Його вчення й життєва позиція були спрямовані на пізнання людини та здобуття нею щастя, в тому числі через філософію.

Дослідники виділяють такі основні засади та принципи його філософії:

1. Вчення про дві натури і три світи. Згідно з цим ученням, світ являє собою єдність видимої та невидимої натур, де невидима є визначальною і становить, зрештою божественний світ. **2. Концепція спорідненої праці** - кожна праця повинна відповідати природним схильностям людини й бути для неї як божественне покликання. **3. Філософія серця**, яка є для людини орієнтиром пізнання, самопізнання та Богопізнання.

Такий стан (плохой, философия не развивалась, Украина бедная итд) умовлений тим, що Україна впродовж століть не сформувалася в політичну й етно-культурну цілісність, у якій філософія як вище досягнення національної духовної культури та її раціональне узагальнення й осмислення посіла б належне їй місце.

44. Космоцентризм давньо-грецької філософії.

Космоцентризм — система філософських поглядів, що з'явилася в Стародавній Греції, за якою світ сприймається як космос, різноманітний, гармонійний і, водночас, здатний вселити жах. Всі явища навколишнього світу розглядалися через призму космосу. Представники космоцентризму є Геракліт, Сократ, Конфуцій, Платон, Демокріт, Піфагор.

Космос охоплює Землю, людину, небесні світила. Він замкнений, має сферичну форму й у ньому відбувається постійний кругообіг — все виникає, тече й змінюється.

Космос - протилежність Хаосу, відповідно - порядок і гармонія протиставляються невідповідності та ін. Людину розглядали як Мікрокосмос стосовно Макрокосму, як частину і своєрідне повторення, відображення Макрокосму, а отже і в людині є прихована подібна гармонія.

У цьому філософському мисленні можна шукати раціональні пояснення походження та сутність світу, відмовляючись від властивих міфології персоніфікацій, а цим від образу "породження". На місце міфологічного породження у філософів стає причина.

Отже, космоцентризм ранньої грецької філософії бачив єдність в різноманітті: світ — це єдине, яке стало багатом. Всі предмети і явища взаємопов'язані, при цьому ніщо не є самодостатнім

45. Платон: вчення про ідеї, етичні і соціологічні погляди.

Платон — був учнем Сократа, та вирішував не завершені проблеми свого вчителя. Дотримувався космологізму, залежності людини від світових начал і царства ідей. Розробив філософськи

підвалини етичного вчення(обґрунтування чеснот). Згідно з ученням Платона, царство ідей - джерело істини, спів-мірності, гармонії та краси, яка задовольняє всі вимоги найвищої доброчесності, душа і тіло протележні. Написав Державу(Спарта є ідеалом, правління аристократія). Мета держави забезпечення перемоги над іншими народами та функціонування економіки для малої кількості людей.

46. Філософія Аристотеля.

Арістотель (А) (д-гр, IV до н.е. учень Платона, ств. свою філ. школу (Лікей). Осн-ник логіки, псих-ії, ест-ки. великий вплив на подальший розвиток євр. філ. праці: "**Метафізика**", "Органон" ("Знаряддя")→ логіка як наука про мислення і його закони Розрізн. I і II філ. Предмети I – не природа а те, що поза нею, II – фізичні явища-фізика, "I за А, – наука "найбільш Божа": володіє нею скоріше Бог, ніж людина; її предметом є "божественні предмети". → наз. її **теологією(вченням про Бога)**. Філ. А – спроба розібратися в існуючому, розкрити його структуру, знайти в ньому головне, визначити його по відношенню до неіснуючого. У А закони мислення = закони буття. Осн зак. буття: одночасно існувати і не існувати не можна(коротке), неможливо, щоб одне і те ж одночасно було і не було притаманне одному і тому ж в однаковому розумінні (повне).Вчення про буття:1) категоріальний аналіз існуючого: 2) причинний аналіз субстанції; 3) вчення про можливість і дійсність. Матерія у А. вічна, не поступається формі. Матерія і форма – два співвічні начала. Все, що існує в природі, складається з матерії і форми. Душу може мати тільки природа, не штучне тіло 3 види душі: дві до фіз. психології(не можуть існувати без матерії), III - метафіз. **Раціоналіст більше: знання існує ще до процесу пізнання.**

47. Мудрість як безпосереднє джерело щастя в тлумаченні античної філософії.

Сократ стверджує, що **сенс людського життя**, його вище благо – **в досягненні щастя**. Щастя – це зміст доброчинного буття, – заявляє філософ, але тільки моральна людина може бути щасливою (чи розумною, що в Сократа перше підмінює друге). Платон і Арістотель наголошували, що **щастя - вища мета людини, досягти якої може розумна, гідна, мудра особистість**. Платон зауважував, що мудрість зробить людей щасливими. В жертву **суспільній гармонії**, яка **вважається Платоном реалізованим щастям**, повинні приноситися інтереси окремої людини. В ідеалістичній утопії Платона немає місця індивідуальності. Арістотель у IV ст. до н.е. вперше увів етику як самостійну дисципліну, мета якої - навчити людину як стати доброчесною і щасливою. В етичному повчанні **Епікур, стверджував, що «насолада є початок і кінець щасливого життя»**, однак, на відміну від Арістіппа, у число «щастя утворюючих факторів» він включав не тільки почуттєві (тілесні) насолоди, але й духовні, котрим віддавав перевагу, а розуму у формі аристотелівських «діаноетичних чеснот» — мудрості й розсудливості — надавав роль своєрідного фільтра, що дозволяє відокремлювати корисні задоволення від шкідливих. При цьому розрізнялися задоволення пасивні (відсутність страждань і атараксія, тобто безтурботність духу) й активні (радість та веселощі).

48. Елліністична філософія: епікуреїзм, стоїцизм, скептицизм.

Еллінізм характеризується докорінною зміною світогляду, пов'язаною з переходом від рабовласницької республіки до монархії, перетворенні людини вільної (у межах полісу) на підданого (у межах держави – імперії).

елліністична філософія — останній період розвитку філософії Стародавньої Греції, після Аристотеля, в період еллінізму — поширення грецької культури за межі старогрецьких колоній після завоювань Александра Македонського. До основних рис елліністичної філософії відносять етичну спрямованість і адаптацію східних релігійних моментів.

1. Епікур в онтології сприймає атомістичне вчення Демокріта, доповнюючи його ідеєю мимовільного відхилення атомів, тим самим визнаючи наявність випадковостей. Центральна проблема – етична, де метою є гедонізм (насолада), але не грубий, чуттєвий, а узгоджено з розумом. Мета життя – евдемонізм (щастя), для його досягнення не треба боятися богів та смерті, а треба займатися філософією.

2. Стоїцизм (засновники – Зенон, Клеанф, Хрисіпп) розділяє філософію на фізику, етику, логіку. У фізиці виділяють три рівня:

1) конкретно-фізичний (вода, повітря, пієвма, земля, вогонь);

2) абстрактно-фізичний (категорії субстанції, якість та ін.);

3) теолого-фізичний

Етика стоїків – етика боргу, “вміння жити” безпристрасно (атараксія); щастя у спокої духу, рівновазі. Це близько до аскетизму кініків, але без їх безсоромності.

3. Скептицизм (Піррон, Тімон) підрозділяють на: а) повне заперечення можливості досягнення достеменного знання; б) пробабілізм (помірний) – ймовірне, правдоподібне знання. Скептицизм можна віднести до різновидності агностицизму. У етиці метою є досягнення щастя (атараксії), незворушності, безтурботності, а також треба утримуватися від будь-яких суджень! Якщо раніше атараксія досягалась через знання, то у скептиків через відмову від знання. “Вони не знають навіть того, що нічого не знають”.

49. Сутність і основні риси філософії Середньовіччя

Філософія Середньовіччя — європейська філософія у 5—15 столітті. Основними питаннями, які хвилювали середньовічних філософів, були питання доказу існування Бога, розмежування теології та філософії. Головний недолік середньовічної філософії — відсутність природознавства і виняткове панування абстрактних, переважно теологічних інтересів.

Основні риси філософії середньовіччя:

1. Засилля в усіх сферах життя релігії;

2. Схоластика як спосіб філософствування;

3. Теоцентризм;

4. Геоцентризм;

5. Переважання ідеалістичних напрямків у філософії;

6. Слабкі паростки матеріалізму.

50. Філософія Середньовіччя: патристика, апологетика, схоластика, містика.

Патристика - християнське теологічне та філософське вчення 1-8 століть. Представники — Тертуліан, Климент Александрійський, Августин Аврелій захищали християнську доктрину від філософії язичників, іудейського світогляду, державної влади, яка спиралася на міфологічні уявлення про дійсність. З 3 століття патристика, навпаки, починає пристосовуватися до теоретичної форми світогляду — філософії, використовує неоплатонізм для обґрунтування християнського віровчення.

Схоластика — тип релігійної філософії, який характеризується поєднанням теолого-догматичних передумов з раціоналістичною методикою та інтересом до формально-логічних проблем. За уявленнями схоластів, світ існує не самостійно, а лише в причетності до Бога. Не слід шукати

істину, оскільки її подано в божественному одкровенні. Схоластичне філософствування було зосереджене на доведенні реального існування універсалій та буття Бога.

Апологетика. Поділялася на **два** напрями в питанні ставлення до попередньої язичницької (античної) мудрості: позитивний і негативний.

Прихильники позитивного ставлення - Юстин Мученик, Афінагор, Климент Олександрійський, Оріген - вважали, що грецькі філософи йшли шляхом істини, але не могли досягти її, бо вона ще не виявила себе в особі Христа. Тому філософію треба використовувати, підпорядковуючи її теології, оскільки християнський світогляд більш істинний, ніж попередній.

Прихильники негативного ставлення (наприклад Квінт Тертулліан) - не лише засуджували античну філософію, а й вважали, що греко- римська культура взагалі зіпсувала й спотворила людину, задавила її природні нахили, вибудувала у свідомості цілий світ штучних цінностей. Єдиний вихід зі скрути полягає у спрощенні і поверненні до природного - християнського стану.

51. Філософія епохи Відродження: антропоцентризм, геліоцентризм, пантеїзм

Період XV–XVI ст. прийнято називати епохою Відродження. Соціально-економічною суттю цієї епохи є зародження капіталізму. В містах Італії, які збереглися як торгово-ремісничі осколки Римської імперії, зароджується мануфактура, формуються торгові центри загальноєвропейського значення. Історична особливість цієї епохи зумовлена зародженням капіталізму та розкріпаченням (частковим) особи.

Відродження – це епоха розквіту художньої культури, зародження гуманізму як світської культури, епоха реформації та контрреформації, заміни геоцентричної системи геліоцентричною, епоха великих географічних відкриттів. Усі ці фактори визначали духовний зміст її.

Пантеїзм (грец. pan – усе і theis – бог) – філософське і релігійне вчення про присутність Бога у естві самої природи, ототожнення Бога з природою, розчинення Бога в природі, або, навпаки, природи у Богові.

Антропоцентризм (грец. ανθρωπος — людина і лат. centrum — центр) — різновидність телеології, філософське вчення, за яким людина є центром Всесвіту і метою всіх подій, які в ньому відбуваються, що вона створена Богом «за своїм образом і подобою».

Геліоцентризм або Геліоцентрична система світу (від грец. *ήλιος* «сонце» і лат. *centrum* «осереддя, центр») — вчення в астрономії і філософії, яке ставить Сонце в центр Всесвіту, а навколо нього (точніше, навколо спільного центра мас всієї його системи) обертаються усі тіла. в т.ч. планети і зокрема Земля.

52. Раціоналізм Р. Декарта.

Рене Декарт (1596 – 1650) - основоположник раціоналістичного напрямку. На формування його світогляду вплинули досягнення в розвитку природних наук. Найважливішою характеристикою філософії Рене Декарта є антиемпіризм. Свою методологію будував на принципах раціоналістичної дедукції (логічний умовивід від загального до окремого), вважав, що нічого не можна сприймати на віру, все підлягає критичному аналізу та сумніву. Не викликають сумнівів лише найочевидніші положення та судження. Тому найочевидніше має стати вихідним положенням філософії. А найбільш очевиднішим із суджень є твердження «Я мислю — отже, я існую».

Суть дедуктивного методу Рене Декарт зводить до чотирьох правил:

1. Визначення джерел, початку. Приймати за істину положення, які не викликають ніякого сумніву і не потребують доведення;

2. Кожну складну проблему слід ділити на простіші;
3. Дотримуватись певного порядку мислення — йти від простого до складного;
4. Досягнення повного пізнання, повноти пізнання.

Суттєве місце у філософії Рене Декарта займає поняття субстанції, яку визначив як річ (будь-яке суще), що не потребує для свого існування нічого іншого, крім самої себе. Створений світ поділяється на два роди субстанції — духовну та матеріальну. Головна ознака духовної субстанції — неподільність, матеріальної — подільність до безмежності.

53. Гносеологічні і соціологічні концепції Т. Гоббса.

Томас Гоббс (англ, XVIIст) — питання соціальної філософії. у центрі проблема Людини-істоти морально-політичної, яка намагається всебічно пізнати свою особисту природу і суть. За Г. філ.(природничо+громадянська/моральна) - набути правильним мисленням пізнання дій або явищ через розуміння їх причин, або, навпаки, причин через дані їх дії. Об'єкт філ.пізнання — тіла(все, що у світі), що мають матеріальну субстанцію. Нематер. субстанція = внутрішнє протиріччя. В світі немає духів. Рух - невід'ємна властивість кожного тіла; духовне життя людини = рух матеріальних частинок. Матерія, рух, простір, час - лише назви, символи, знаки розуму для визначення різних станів тіл(номіналіст) Відчуття спричин. зовнішніми об'єктами суб'єкта, зводяться до двоякості: задоволення(отримати) і незадоволення(уникнути). Колір, звук, смак — ніщо, психічні привиди під впливом зовнішніх чинників. Уявлення і пам'ять - це послаблені відчуття. знання істини, досягнення суті явищ лише завдяки розумовій діяльності, що реалізує. у вигляді мови - форма мислення

54. Сенсуалізм Дж. Локка

Дж.Локк був одним з основоположників емпірико-сенсуалістичної теорії пізнання. Локк вважав, що у людини немає вроджених ідей. Він народжується будучи «чистою дошкою» і готовим сприймати навколишній світ за допомогою своїх почуттів через внутрішній досвід.

«Дев'ять десятих людей робляться такими, якими вони є, тільки завдяки вихованню». Найважливіші завдання виховання: вироблення характеру, розвиток волі, моральне дисциплінування. Мета виховання — виховання джентльмена, який вміє вести свої справи виразно й передбачливо, ділової людини, витонченої у спілкуванні. Кінцеву мету виховання Локк представляв у забезпеченні здорового духу в здоровому тілі («ось коротке, але повний опис щасливого стану в цьому світі»). Розробив систему виховання джентльмена, побудовану на прагматизмі й раціоналізмі. Головна особливість системи утилітаризм — кожен предмет повинен готувати до життя.

55. Основні ідеї філософії Б. Спінози.

Критику декартівського дуалізму Гоббса підтримав великий голландський мислитель Бенедикт Спіноза.

Спіноза висуває вчення про єдину субстанцію, її атрибути і модус, що є стрижнем усієї його філософської системи. В її основі лежить прагнення пояснити природу з самої себе. Він стверджує, що першопричиною всього існуючого є субстанція, яка існує незалежно від будь-якого зовнішнього творця. Двох субстанцій однакової природи бути не може.

Сутність єдиної субстанції виражається у фундаментальних властивостях, які були названі атрибутами. **Атрибути** - це такі аспекти субстанції, які їй не тотожні і стосовно якої вони є вторинними. Людині доступні тільки два види атрибутів - мислення і протяжності. **Модус** - властивість предмета, притаманна йому в деяких станах, на відміну від атрибуту — невід'ємної властивості предмета у всіх його станах.

Особливо складною модифікацією єдності атрибутів мислення і протяжності, модусів душі і тіла є людина. Сутність людини може бути розкрита в двох модусах. В одному випадку людина виступає як модус тіла, в іншому - як модус мислення.

Шлях перетворення зовнішньої необхідності у внутрішню необхідність чи свободу

представлений у Спінози у вченні про пристрасті і афекти, аналіз яких займає майже 2/3 його основного твору «Етика». Вихідним в теорії афектів є положення про самозбереження, згідно з яким всі живі істоти прагнуть зберегти і утвердити своє існування.

Свою метафізику Спіноза будує за аналогією з логікою в «Етиці», що передбачає:

1. завдання алфавіту (визначення термінів),
2. формулювання логічних законів (аксіом),
3. висновок всіх інших положень (теорем) шляхом логічних наслідків. Така форма гарантує істинність висновків у разі істинності аксіом.

56. Вчення про монади Г. Лейбніца.

Лейбніц протиставив вченню Спінози про єдину субстанцію вчення про множинність субстанцій, які він назвав монадами. Монада з грецького – одиниця. Монада проста і неподільна. Наділені сприйняттям, уявленням, прагненням і потягом. Порівнюються з душею. Коли є почуття називаються - душі, коли розум – духи. Кожна монада вагітна своїм майбутнім, живе інтенсивним життям, має дволикий характер. Класи монад: голі (неорганічна природа), ті що володіють відчуттями(тварини), треті – душі людей(все що властиво людині). Викладено все це в «Монадологія».

57. Соціальний ідеал філософії Просвітництва. Філ. погляди Вольтера і Руссо.

XVIII ст. в історії суспільної думки не випадково називають епохою Просвітництва: наукове знання, яке було надбанням вузького кола вчених, тепер виходить за межі університетів та лабораторій до світських салонів Парижу й Лондона. Ідеологія Просвітництва продовжує ідейні та культурні тенденції Нового часу, виникає як теоретичне обґрунтування прагнень та інтересів буржуазного суспільства в його боротьбі з феодалізмом.

Просвітництво звертається до суспільних і гуманітарних проблем. Просвітники поставили собі за мету створення таких суспільних відносин, які б відповідали вимогам розуму, принципам справедливості, свободи, рівності, братерства. Предметом особливої уваги тут стали:

проблеми людини, її історичної діяльності, її прав та політичних свобод;

проблема історичного прогресу, ідея вдосконалення суспільства;

питання про природу та призначення релігії;

моральні та правові аспекти людського буття.

Саме в філософії Просвітництва людина постає як неповторна особистість та індивідуальність.

Щодо Вольтера, у нього на перший план висувається характерна для просвітницької думки. Характерна для просвітницької позиції риса — детеологізація світоглядних основ суспільної свідомості.

Світоглядна система Ж.-Ж. Руссо представляє переплетення різних течій: дуалізму, картезіанства, сенсуалізму, нарешті, ідеалізму і фідеїзму в області релігійних переконань. Але, поза сумнівом, переважання дуалістичних поглядів, оскільки Руссо, визнавав об'єктивне буття матеріального Всесвіту, допускаючи існування у світі двох почав - духу і матерії.

58. Французький матеріалізм XVIII ст.

Представниками цієї течії є Ламетрі, Дідро, Гельвецій, Гольбах. Матерія існує об'єктивно, пов'язана з рухом, вказував Ж. Ламетрі. Згідно з Гольбахом існує рух матеріальних мас (атомів), а також

енергетичний рух; матерія існує в просторі і часі. Філософи заперечують будь-яку роль Бога в існуванні і русі матерії.

У трактаті «Людина-машина» Ламетрі вважає, що людину відрізняє від тварин лише більша кількість потреб і, зрештою, більша кількість розуму. Гольбах заперечує ідеї богослов'я, виступає проти ідеалізму. В природі діють механічні закони, що мають характер необхідності, отже, немає нічого випадкового. Така позиція дістала назву механічного детермінізму

Французькі матеріалісти висунули ряд положень щодо суспільства. Людські потреби є джерелом розвитку. Не існує ідеального способу правління. Єдиний можливий засіб поліпшення суспільства, і особливо моралі, — просвітництво, виховання.

59. І. Кант — основоположник класичної німецької філософії.

Основоположник класичної німецької філософії І. Кант (1724-1804 р.) став досліджувати творчу активність людини в сфері пізнання, у моралі і мистецтві. Розрізняють два періоди у філософській творчості Канта — до критичний та критичний, що розпочався в 70-і роки. У докритичний період він цікавився проблемами природознавства, зокрема космології. У праці "Загальна природна історія і теорія неба" (1755) він висунув гіпотезу про виникнення Сонячної системи зі спочатку дифузної речовини в результаті дії механічних сил притягання і відштовхування. Ця гіпотеза зробила перший пролом у метафізичному світогляді, внесла ідею розвитку в космологію.

За зізнанням самого Канта, у філософії він зробив "Коперніканський переворот", став досліджувати умови, можливості і межі людського розуму і в теоретичній, і в практичній діяльності.

Намагаючись синтезувати емпіризм і раціоналізм, Кант перетлумачує саме поняття суб'єкта пізнання, таким є не емпіричний індивід, а трансцендентальний суб'єкт — загальнолюдські пізнавальні здібності: чуттєвість, розсудок і розум як такі. Кожна з цих здібностей має апіорні, тобто які не виводяться з досвіду, форми. Апіорними формами чуттєвості чи споглядання виступають простір і час, формами розсудку є логічні категорії (причинність, якість, кількість, можливість, дійсність та ін.), формами розуму виступають ідеї.

Теоретичний же розум спрямований на поміркованість і його функція полягає у вищому синтезі розсудкових понять, у досягненні абсолютної сукупності знання.

Людина трактується Кантом дуалістично — і як природна, і як вільна істота. Її дії визначаються і природними факторами, і виявленням його вільної волі.

60. Етична концепція І. Канта.

Іммануїл Кант — німецький філософ. Кант розробив загальний закон моральності, так званий категоричний імператив (обов'язкова поведінка), суть його зводиться до наступного: кожна людина, незалежно від його положення в суспільстві повинен поступати так, щоб його вчинок могли би здійснити і всі інші.

Суперечливий характер філософії Канта викликав критику у матеріалістів та ідеалістів). Ідеалісти побачили риси матеріалізму, так як він бачив «річ в собі», а матеріалісти вважали, що Кант — суб'єктивний ідеаліст.

61. Діалектика та принцип історизму в філософії Г. Гегеля.

Діалектика (Д) — метод філософії, що досліджує категорії розвитку. Гегель (Г) сформ. основні закони д: з-н переходу кільк-их змін у якісні, з-н тотожності протилежностей, з-н заперечення заперечення/зняття (власне заперечення, усунення. + збереження цінного, що було у заперечуваному. + "зняття", перехід на більш зрілий рівень розвитку) = тріада: теза — антитеза

(заперечення) – синтез (заперечення заперечення). Г. д. природи: 1) Д філософського тлумачення природи; 2) Д самої природи.

Пр-п іст-му. В основі історії - поняття світового духу (СД)(СД як суб'єкт, який не усвідомл. окремими індивідами(індивід. інтереси), СД діє підсвідоме → отримуються протил. рез-ти (невідповід-ть між цілями і рез-ми). зіткнення → виникає єдине, що не переслід. жодним індивідом → істор. подія, прояв світового духу. СД реалізує себе через діял-ть окремих індивідів. "хитрістю розуму" (люди не підозр, що своєю діял-тю здійсн. світ. іст). Після Г пр-п іст-му стає одним з найвплив. принципів не лише у філ., але і в науці в цілому (напр., в біології). Суперечність розуму - не слабкість його а ознака потужності, сили. Бо з протиріч "витканий" весь світ.

62. Антропологічний принцип філософії Л. Фейєрбаха

Фейєрбах постав як новатор. Досліджував філософію Гегеля і побачив там «логізовану теологію». Дійшов висновку, що релігія – втілює віковічні людські мрії та ідеали, змальовує досконалий світ, виконує функції компенсації людської немічності. Висновок: Релігія постає як тотожний із сутністю людини погляд на сутність світу та людини. Але не людина підноситься над своїм поглядом, а погляд над нею, одухотворює та визначає її, панує над нею. Все через людину, і тому справжньою філософією може бути лише антропологія. Фейєрбах вимагає від філософії повернення до реальної людини, до реалій людини, до її дійсних проявів. Мислить не душа, не мозок, а людина.

63. Філософія марксизму та її основні ідеї.

Марксизм, увійшов в історію як найголовніше досягнення суспільної думки другої половини XIX і першої половини XX століть. Популярна завдяки революційним борцям проти капіталу.

Характерним для марксистської філософії є постановка і чітке формулювання так званого основного питання філософії. Це питання має дві сторони:

- 1) що є первинне, а що – вторинне, що існувало раніше – матерія чи свідомість;
- 2) чи спроможна людська свідомість пізнати навколишній світ, отримати об'єктивно істинне знання про нього.

Основні ідеї. Марксистська філософія є результатом теоретичного усвідомлення суперечливої капіталістичної дійсності, непримиренних суперечностей між робітниками, з одного боку, і роботодавцем (буржуазією), з іншого. Марксистська філософія є радикальним оновленням світової філософії. В чому цей радикалізм виявляється?

1. В тому, що марксистська філософія вперше стала світоглядом пригніченого класу, відображала інтереси пролетаріату. Марксистська філософія знайшла в особі робітничого класу свого матеріального носія.
2. Радикалізм марксистської філософії виявляється у визначенні самого її предмету, яким є найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства і мислення.
3. Радикалізм філософії К.Маркса виявляється у відкритті матеріалістичного розуміння історії.
4. Для марксистської філософії є визначальним відкриття основних законів розвитку суспільства (основного соціологічного закону, закону відповідності виробничих відносин характеру і рівню розвитку продуктивних сил тощо); погляд на розвиток суспільства як на природно-історичний процес.
5. В марксистській філософії, вперше, практика, як людська предметна діяльність, включена в теорію пізнання як основа, джерело і критерій істини.

64. Сутність матеріалістичного розуміння історії.

Матеріалістичне розуміння історії трактується в марксистській літературі як поширення філософського матеріалізму на розуміння суспільного життя. Карл Маркс намагається простежити логіку всесвітньої історії як послідовну зміну певних ступенів історичного розвитку.

Згідно матеріалістичного розуміння історії визначальну основу суспільного буття становить матеріальне виробництво, або виробництво матеріальних благ. У суспільному виробництві свого життя люди вступають у необхідні, незалежні від їхньої волі відносини - виробничі відносини, які відповідають певному шаблі розвитку їхніх матеріальних продуктивних сил.

Історія суспільства постала як закономірний процес зміни способів виробництва.

65. Проблема відчуження та шляхи її подолання.

У залежності від того, з яких позицій учені розглядають природу відчуження, можна виділити три основні підходи у вивченні явищ відчуження в західній філософії.

1 – психологічний підхід (на Заході — найбільш розповсюджений), який зосереджує свою увагу на дослідженні різноманітних психологічних станів індивіда та розкриває ставлення індивіда до самого себе, до інших людей, до навколишнього світу. В даному випадку вивчаються не соціальні умови життя людей, а власне, індивідуальні особливості окремої людини. Основним методом, за допомогою якого намагаються зняти внутрішню напругу і конфліктність людини, і повернути її до психічно здорового стану — є психоаналіз.

2 – соціологічний підхід, який пов'язується, з розподілом соціальної та особистісної дезорганізації. Тут з'являється новий комплекс проблем, спрямований в основному на вивчення поведінки особистості в процесі її розумової та фізичної діяльності. Іноді відчуження особистості у суспільстві пов'язують із соціальною ізоляцією.

3 – культурологічний підхід, котрий обумовлений аналізом різноманітних культурних конфліктів і дослідженням так званої маргінальної людини. Представники цього напрямку характеризують сучасну культуру як відчужену від традиційних цінностей культури минулого. Усі вони виступають проти ціннісних орієнтацій сучасного суспільства, де пріоритетним стало матеріальне, а не духовне. Представники цього підходу вважають, що розвиток сучасної масової культури набув не керованого характеру, й у ній усе більше прогресує відчуження, оскільки спотворюється людська природа, дегуманізується суспільство.

66. Загальна характеристика сучасної західної філософії.

Сучасна філософія Заходу зберігає традицію різноманітних уявлень універсального, що виникло в давнину. Існує велика кількість суттєвих картин світу, теорії його пізнання, вчень про суть людини, сенс життя, суть і призначення історії, благо і красу. Майже в кожному виявляється нездатність багато що пояснити і наявність суперечливих елементів, тобто вчення неуніверсальні. Сучасну західну філософію характеризує певне упереджене ставлення до науки. Ознаки учень, а також матеріалізму перестали бути визначальними у відокремленні шкіл сучасної філософії Заходу.

Соціально-економічний прогрес західної цивілізації здійснюється відтворенням нерівності між людьми. Військово-технічні засоби дозволили стати значущими для світового розвитку націоналістичним і релігійно-фанатичним рухам. Психологічні дослідження розкрили глибини індивідуального і колективного несвідомого. Суб'єкт і об'єкт усіх процесів — людина. Звідси визнання людини всеосяжним предметом у напрямках і школах сучасної філософії Заходу. Тоді як раніше людина складала частину предмета філософії.

Формально жодна філософія не може бути загальноновизнаною, або державною. Усвідомлення недосконалості західного способу життя породило у сучасній філософії схильність до пошуку прийнятних ідей у філософії інших континентів.

Упереджене ставлення до науки, відхід від відмінностей філософських вчень за їх належністю

до класичних напрямків (матеріалізму, ідеалізму і агностицизму), визнання людини одним з універсальних предметів обговорення, формальна взаємна терпимість різних учень і інтерес до філософії інших континентів - ось особливості сучасної філософської думки.

67. Позитивізм і його історичні форми.

Засновником позитивізму є французький мислитель Огюст Конт, який у роботі "Дух позитивної філософії" визначає поняття "позитивне" як реальне, фактичне, на відміну від химерного, сумнівного, негідного, негативного, тобто нереального. Завдання філософії – побудування всеохоплюючої системи наукового знання.

Виникнення **другого етапу** – "емпіриокритицизму" пов'язане з іменами Ернеста Маха та Ріхарда Авенаріуса, а його становлення обумовлене "кризою природознавства". Представники емпіриокритицизму вважали, що основною установкою позитивізму є отримання чистого досвіду за допомогою критики. Завданням же філософії є створення теорії наукового знання.

Третій етап у розвитку позитивізму називається "логічним позитивізмом" (неопозитивізмом), починається у 20-і роки XX ст. Його представники Бертран Рассел (1872-1970), Людвіг Вінгенштейн (1889-1951). Завданням філософії стає аналіз мови науки, усунення з неї псевдопроблем (попередньої метафізики). Був вироблений метод перевірки справжності суджень – принцип верифікації, коли справжність гіпотези доводиться або за допомогою досвіду, або за допомогою логічного доказу на основі досвіду.

У 1960-1970-і роки починає формуватися **четвертий етап** позитивізму – пост позитивізм або "критичний раціоналізм". Його основоположником стали Карл Поппер, Томас Кун. Так К. Поппер виступив з критикою принципу верифікації. Він запропонував взамін принцип фальсифікації, згідно з яким необхідно не підтвердження фактів на істинність, а спростування їх неістинності.

68. Філософія життя Ф. Ніцше.

Філософія життя – напрям у некласичній філософії кінця XIX-поч. XX ст., представники якою проголосили життя (в біологічній, психологічній формах) основним предметом філософії.

Постала вона як своєрідний протест проти гегелівської філософії, яку не хвилювали проблеми конкретної людини з її стражданнями і пориваннями. Якщо для класичної філософії гаслом було "істина понад усе", то для філософії життя – "Людина понад усе".

Критиком традиційних цінностей виступає німецький мислитель **Фрідріх Ніцше (1844-1900)**.

Основні положення його вчення:

Вслід за Шопенгауером він вище оцінює волю, ніж розум. Але на відміну від свого попередника, який вбачав у волі джерело страждань, світогляд Ніцше пройнятий оптимізмом. Для нього життя – це єдність радості й болю ("оптимістична трагедія").

"Життя" – центральне поняття його філософії. Вияви цього життя – "становлення" і "воля". Життя – це процес. "Воля" – це рушійна сила будь-яких процесів у неорганічному світі, боротьба за виживання, за розширення власного Я.

3. Людину Ніцше розглядає як біологічну недовершену істоту, в якій тваринні інстинкти підмінені розумом. Розум – це засіб, інструмент життя. Життя і воля – вищі цінності.

4. Порушив питання про цінність істини – центрального поняття ("ідола") філософії.

5. Здійснив переоцінку основних християнських цінностей – любові до ближнього і співчуття.

69. Філософія екзистенціалізму.

Екзистенціалізм (лат.- існування)- напрям у філ, що розгл. людину як унікальну духовну істота, здатна до вибору власної долі. (Євр. ХІХ — дан.Серен К'єркегор, нім Фрідріх Ніцше, ХХ — нім Мартін Гайдеггер , Карл Ясперс, фр Альбер Камю, Жан -Поль Сартр) → ірраціональна реакція на раціоналізм Освіти і німецької класичної філософії, бо він виходить з принципу протилежності суб'єкта і об'єкту, тобто розділяє світ на дві сфери - об'єктивні і суб'єктивні. **Справжня філософія виходить з єдності об'єкту і суб'єкта** → екзистенція(Е), ірраціональна діяльність. **Е = протилежність есенції (суті).** Людина набуває своєї суті в процесі свого існування . Основний прояв Е – свобода (відповідальність за результат свого вибору). Щоб усвідомити себе як Е, людина повинна опинитися в "пограничній ситуації" - напр, перед лицем смерті → світ стає для людини "інтимно близьким". **Істинним способом пізнання, способом проникнення у світ "екзистенції" стає інтуїція.** Ідеальна свобода людини - це свобода особи від суспільства.

70. Фрейдизм: свідоме і несвідоме.

Однією з найвпливовіших ідейних течій ХХ ст. став психоаналіз, або фрейдизм, засновником якого був австрійський психолог, психіатр та невропатолог Зигмунд Фрейд. У праці "Я і Воно" він розгортає структурну концепцію психіки, визначаючи в ній такі сфери:

а) несвідоме ("Воно") - це визначальний глибинний план людської психіки.

б) свідоме ("Я") - це розум людини, або "его". "Я" прагне зробити "Воно" прийнятним для світу і привести світ у відповідність до бажань "Воно";

в) підсвідоме ("Над-Я") - це внутрішня особиста совість.

"Воно" зумовлене генетично, "Я" - індивідуальним досвідом, "Над-Я" є результатом впливу інших людей. В надрах «Воно» існують несвідомі інстинкти сексуальної насолоди (лібідо). Свідоме "Я" і підсвідоме "Над-Я" прагнуть підкорити сферу несвідомого "Воно". Сублімація - це особливий вид відхилення інстинктів (лібідо) від притаманної їм спрямованості і переключення їхньої енергії на досягнення соціальних і культурних цілей. Сублімацією пояснює Фрейд виникнення релігії, мистецтва, суспільних інституцій.

71. Концепція людини в філософії Е. Фромма.

Еріх Фромм (1900-1980 рр.) у своїй головній праці «Мати чи бути» (1976 р.) підвів підсумки своєї дослідницької діяльності як соціального психоаналітика.

Модель буття Фромма передбачає незалежність, свободу, наявність критичного розуму, активність, відмову від самолюбства і егоїзму, єдність з іншими, реалізацію економічної і політичної демократії. Людству належить побудувати не Град Божий, як вважали в середні віки, і не Град Прогресу, в чому були впевнені в Новий час, а Град Буття, в якому повинна жити людина. Але людина нова.

Е. Фромм висунув ідею нової людини, без якої неможливе і нове суспільство. Нова людина - та, що здатна нести в собі любов до інших, а також відчувати тепло та співчуття оточуючих. Саме любов, на думку Фромма, розвиває активність особистості. Вона має багато форм: еротична любов, любов до своєї дитини, любов до самого себе тощо.

У Фромма критично-філософська теорія нового гуманізму - нової людини виступає у формі нової етики. Її обґрунтування має переважно психо-гуманістичний характер.

72. Тема абсурду і бунту в філософії А. Камю.

Камю – французький філософ, екзистенціаліст, письменник. Написав «Міф про Сізіфа», «Калігула», «Бунтуюча людина», «Чума». Прагне відповісти на запитання «Як жити без найвищого сенсу?». Вихідна точка – абсурд, що ставить під сумнів цінності. Сам по собі світ нерозумний. Тому абсурд – метафізичний стан людини в світі. Абсурд не треба знищувати самогубством, його потрібно позбутись. Зі стану абсурду є два виходи – самогубство фізичне, або філософське, проте жоден з них він не приймає. В «Міф про Сізіфа» акцентує – вирішити, варте чи не варте життя того, щоб бути прожитим, – отже, відповісти на головне питання філософії. Вивів з абсурду три наслідки – бунт, свобода, жага.

73. Атеїстичний екзистенціалізм Ж.П. Сартра

Екзистенціалізм - (лат. існування) напрям у філософії та одна із течій модернізму, де джерелом художнього твору став сам митець, який висловив життя особистості, відтворивши художню дійсність, яка розкрила сенс життя взагалі.

Представники екзистенціалізму, зокрема Ж. П. Сартр, стверджували, що людина це *tabula rasa*, тобто "чиста дошка", нічого собою не являло:

- вона стала лише тим, що сама із себе зробила. Іншими словами, людина є лише тим, що сама із себе зробила.
- відповідала за те, ким вона є, і за інших;
- була спрямована у майбутнє, а відтак знаходилася у стані тривоги через проблему вибору: відповідальність - раціональність - свобода;
- занедбана - адже в світі без Бога вона не мала опори ані в собі, ані поза собою;
- відповідала за всіх людей: "Вибираючи себе, я вибираю людину взагалі" (Ж. П. Сартр);
- знаходилася у стані тривоги - тобто у стані людини, яка обрала не лише власне буття, а й виступила у ролі "законодавця людства".

74. Витоки філософської думки в Україні.

Особливості 1. Наскрізна тема – «філософія серця», бо воно - місцезнаходження думки, віри, волі та любові (Іларіон, В. Мономах, М. Гоголь, Г.Сковорода, П. Юркевич). 2. Домінування екзистенційно-антропологічного спрямування філософського знання (КР, Г.Сковорода, період романтизму – Кирило-Мефодіївське братство, Т.Шевченко, М.Костомаров) 3. Христ. забарвленість (КР, Кий-Мог ак, світ символів, або Біблія Г. Сковороди) 4. Національна ідея (Гоголь, Шевченко, Костомаров, Юркевич, Грушевський, Франко)

періоди розвитку: I - XI -сер. XIV = існування КР → «Слово про Закон і Благодать» митр Іларіона (відображення греко-слов., христ. типу культури з акцентом на проблему «людина-Бог» → граничні підстави людського існування. Київ, а потім Галичина; II XV -XVIII = козащина масове книгодрукування, розквіт діял-ті православних братств, засн-ня Кий-Мог ак, бароко. → Г.

Сковорода Острог, Львів, Луцьк, Київ. У центрі проблема «людина-Всесвіт», діалектика, логіка, метафізика, натурфілософія; III XIX – I пол XX = межах культури романтизму → Схід України, Харків, Київ, Львів Проблема «людина- нація», розробка нац. ідеї, зв'язок філ. з худ. літ-рою, П.Юркевич (професійно-філософське знання) .

75. «Практична філософія» Г. Сковороди

Життя є філософія і філософія є життя – основна думка. Сковорода зробив зі свого життя свою філософію, втілив свою філософію у життя – велич Сковороди. Проте він не покладав багато уваги на теоретичне оброблення і систематизацію. В центрі уваги стоять релігійні і моральні проблеми.

Завершення системи його думок – релігійно моральне. Для Сковороди центральним в людини є саме емоційно вольове єство. Звідси і вимога «пізнай себе», «поглянь у себе» і визнання рівноцінними різних людських типів. Проте не все це легко зрозуміти, тому і виникали великі непорозуміння в тлумаченні його філософії.

76. Вчення про «Сродну працю» Г. Сковороди.

Згідно з твердженням Сковороди, сродна праця є водночас і потребою людського тіла, і потребою духовною, оскільки вона звеселяє дух, приносить задоволення і насолоду. Сродна діяльність характеризується тим, що вона однаково корисна й для того, хто знайшов своє покликання, і для суспільства. Цією єдністю суспільного і особистого інтересу сродна праця відрізняється від випадкової праці, обраної з міркувань користі, слави чи гордості.

Щоб уникнути нещастя, твердить філософ, людина не повинна:

- «а) входить в несродную статъ;
- б) несть должность, природо противну;
- в) обучаться, к чему не рожден;
- г) дружить с теми, к коим не рожден».

Однією з основних ознак сродної праці є те, що вона приносить людині насолоду не своїми наслідками, винагородою чи славою, а самим процесом її. Заперечуючи трудність як надмірність витрати сил при досягненні того, що не становить справжніх потреб людини, Сковорода разом з тим високо підносить труд, працю, що є проявом пізнаних необхідностей природи. Така природна праця хоч етимологічне і пов'язана зі словом труд, однак характеризується легкістю і супроводжується духовною насолодою. Щодо такої праці (труда) філософ нерідко вживає поняття «забава», «праздник» тощо, оскільки вона дає розраду духові.

Таким чином, істотна відмінність Сковороди від буржуазних просвітників полягає в тому, що він розглядає працю не як джерела матеріального багатства й наживи, а як джерело духовної насолоди, задоволення життям...

77. Проблема людини в філософських розмислах Г. Сковороди.

Іменем мандрівного філософа, поета, музиканта Григорія Сковороди відкривається нова ера в історії української літератури. Постать його настільки переростає всіх попередників і сучасників, що діяльність, погляди і загалом усе життя філософа становлять неповторне, оригінальне явище української національної культури. У творчості цього мандрівного вчителя поєдналася висока європейська освіченість і самобутній народний дух. Основними для Г. Сковороди-філософа були роздуми про щастя людини й шляхи його досягнення. А джерелом світогляду мислителя була, безперечно, Біблія, яку він сприймає як найдосконаліший поетично-алегоричний світ, у якому й закована Істина.

Абсолютно логічною для філософської системи Сковороди є байдужість до розкошів, до ненаситного, самодостатнього збагачення. Мислитель вважав, що гонитва за ним сама по собі є злом і породжує зло. В усі часи (і наш не виняток) знайшлося б чимало охочих із цим посперечатися. Але в будь-якому випадку незаперечним залишиться одне: ідеалами видатного українського філософа були багатство духу, чистота серця, душевний спокій, — загалом, цільна і не розбещена «мерзотами світу» Людина.

78. Форми суспільної свідомості.

Суспільною свідомістю називається така система почуттів, поглядів, теорій та ідей, які безпосередньо відображаються у соціальному бутті. Типи: Політична(класові відносини між націями і державами), Правова(відношення людини до права, знання міри і поведінки людей), Моральна(система правил і норм, що регулюють людську поведінку), Естетична (відображення сусп. буття у формі худ. образів (є безліч теорій створення мистецтва:гри, магії, праці)), Релігійна (різновид фантастичної реальності, тісно пов'язаної з вірою).

79. Трудова теорія походження свідомості.

Найдокладн. у марксистській теорії. Походження соціального й культурного пов'язане зі становленням людської праці, яка й зробила мавпу людиною, гурт - суспільством, а природу - культурним середовищем. Людина виокремилася з тваринного світу завдяки трудовій діяльності. Діяльність людини породила культуру. свідомість народжується всередині психіки, але не зрозуміло, через які стадії й механізми. Усі три аспекти походження культури (свідомість, соціальність, праця) виявляються одночасно і передумовами, і наслідками одне одного. праця як є головний вид діяльності = формування як окремого індивіда, так і людства загалом.

80. Етико-політичні вчення філософії Аристотеля.

Етика Аристотеля намагається допомогти людині усвідомити свою головну мету життя і діяльності і вирішити питання можливості виховання в державі громадян.

Аристотель шукає шляхи гармонійної взаємодії особистості і суспільства, звичайно з розумним обмеженням егоїстичних потреб індивіда, його переорієнтацію на благо суспільства, а також – спільної дії держави заради благоустрою і розквіту громадян.

Аристотель вважає, що соціальна гармонія ні в якому разі не повинна придушувати інтереси особистості. Спираючись на свій розум і волю, людина приводить себе до мети. Джерело людської моралі необхідно шукати саме у державних відносинах.

Щастя, на думку Аристотеля, є особливим станом задоволення людини тим, що вона отримує як результат своєї добродійної діяльності. Головним щастям є інтелектуальна і моральна людська досконалість, її здоров'я із наявністю зовнішніх благ, активна позиція як громадянина, дружба.

Філософ не визнає вродженого характеру добродійств. Добродійність це не те, що дається людині від природи, власне те, що повинно бути виховане. Саме тому філософ виокремлює добродійства, які він називає «діатонічними», тобто такі що пов'язані з частиною розумної душі. Розумна душа – це є мудрість, винахідливість, практичність.

Крім того, він ще виділяє так звані «етичні» добродійства, якими є великодушність, справедливість, правдивість, поміркованість.

Аристотель розробляє вчення про дружбу. Дружба у античного філософа постає, можливо, як перший науковий дослід поставлення і вирішення проблеми відносин у суспільстві, між собою, у релігії. Він підкреслює важливу високу ціннісну моральну дружбу, аналізуючи кількісні і якісні її параметри, пропонуючи свою класифікацію різних видів дружби.

Як вважає Аристотель дружба може бути заради насолоди, користі або ж добродійства.

81. Соціальні утопії епохи Відродження (Т. Мор, Т. Кампанелла).

Уто́пія — фантазія, вимисел. Поняття «утопія» вперше з'явилося у творі Томаса Мора «Утопія». У свій "Утопії" Т.Мор устами головного героя Рафаїла Гітлодея, критикує несправедливість і безчинства, які існували у тогочасній Англії. На противагу їм він змальовує картину ідеального суспільного устрою на неіснуючому острові Утопія. Там немає приватної власності, немає грошей, майже всі працюють, крім учених і посадових осіб. Усе, що виробляється на острові, люди здають у спільні комори й потім безкоштовно отримують звідти все необхідне для життя.

розподіл усіх благ здійснюється відповідно до заслуг людини перед суспільством. Посадовці обираються народом. Найважливіші питання обговорюються всіма жителями острова. Їхній розумовий і моральний рівень мусить бути надзвичайно високим.

У своєму трактаті 1602г. під назвою "Місто Сонця" Кампанелла висуває на перший план вчення про працю, про скасування приватної власності та про спільність дружин і дітей, тобто про ліквідацію сім'ї як первісної громадської осередки. На Кампанеллу вплинуло вчення Платона в його "Державі".

82. Емпіризм Ф. Бекона.

Емпіризм — напрям у теорії пізнання, що визнає чуттєвий досвід джерелом знань і стверджує, що все знання ґрунтується на досвіді. Розум — розглядається в емпіризмі тільки як сполучення і перекомпонування того матеріалу, що даний нам у досвіді, а також як здатність, що у принципі нічого не додає до змісту нашого знання. У методологічному плані емпіризм — це принцип, відповідно до якого життєва практика, мораль і наука повинні базуватися винятково на відповідному досвіді.

Основний твір — «Новий Органон». Френсіс Бекон протиставив свій метод методу Аристотеля, розробив індуктивний метод пізнання, обґрунтував основні принципи емпіризму. Для того, щоб оволодіти природою та поставити її на службу людині, необхідно принципово оновити наукові методи дослідження. Будь-яка наука повинна спиратися на досвід, тобто посуватися від окремих фактів до загальних висновків; Свідомість людини має різні суб'єктивні перешкоди, які називав ідолами. Існують ідоли печери (психічний склад людини), ідоли театру (їх джерело — віра та авторитети), ідоли площі (спілкування між людьми, мова), ідоли роду (витлумачення природи за аналогією з собою). Людині звільнитися від таких ідолів-помилочок дуже важко, повинна допомогти філософія.

83. Протиріччя між системою і методом Г. Гегеля.

Якщо в цілому характеризувати філософію Гегеля, то це найбільш відомий філософ об'єктивного ідеалізму, який глибоко і всебічно розробив теорію діалектики. Він спробував побудувати теоретичну систему, яка повинна була остаточно вирішити проблему тотожності мислення і буття. Основні роботи: "Наука логіки", "Філософія природи", "Філософія духу", "Філософія права", "Філософія історії" та ін. В коло його інтересів входили всі сфери життя - природа, людина, її свобода, закономірності суспільного життя, логіка, право тощо.

Філософія Гегеля - це гостре протиріччя між системою об'єктивного ідеалізму і діалектичним методом. Якщо метод гегелівської філософії ґрунтується на геніальній думці про розвиток через протиріччя, заперечення старого новим тощо, то система об. ідеалізму вимагала завершеності. Гегель виходить із того, що єдиною дійсною реальністю є абсолютна ідея, результатом дії і творчості якої є розмаїття світу. Абсолютна ідея постійно змінюється, існує вічно й незалежно від людини, суспільства і природи. У своєму розвитку вона проходить три етапи. **На першому етапі** (Гегель розглядає його у малій і великій "Логіці") абсолютна ідея розвивається у сфері чистої думки, поза простором і часом, накопичуючи свій духовний потенціал. Еволюціонуючи через ряд ступенів, абсолютна ідея **переходить у свою протилежність** - природу (матеріальний світ). "Інбуття" абсолютної ідеї розглядається ним туманно, має надуманий характер, про що свідчить "Філософія природи". І **третій етап** розглядається Гегелем у "Філософії духу", де абсолютна ідея завершує свій розвиток, досягаючи співпадіння світового розуму із створеними ним природою і суспільством.

Гегель показує, що походження багатоманіття світу із єдиного начала може бути предметом лише раціонального пізнання, інструментом якого є логічне мислення, а основною формою - поняття. Раціональне пізнання він розглядає як особливий вид, в основі якого лежить діалектична логіка, а рушійною силою є суперечність.

84. Об'єктивний ідеалізм Ф. Шеллінга.

Фрідріх-Вільгельм-Йозеф Шеллінг (1775—1854) не прийняв концепції Фіхте. Виступивши як його послідовник, Шеллінг невдовзі долає його суб'єктивний ідеалізм і переходить на позиції об'єктивного ідеалізму.

Його творчість розвивалася в кілька етапів. Спочатку він розвиває натурфілософські ідеї, пізніше створює філософію тотожності мислення і буття, а наприкінці життя основну увагу приділяє філософії релігії.

Натурфілософія Шеллінга долає механіцизм попередніх мислителів. Він вказував на існування, крім механічних, також електричних, хімічних і органічних сил, кожній з яких притаманні свої протилежності — притягання і відштовхування, протилежні полюси тощо. У природі діє універсальний «закон полярності», вона динамічна і єдина. Вона — єдиний організм, пройнятий доцільністю, тобто не механічно-причинними, а доцільними телеологічними відношеннями.

Концепції Шеллінга притаманний пантеїзм. Він прагне поєднати мотиви філософії Фіхте і Спінози. Це особливо яскраво виявилось в ідеї тотожності мислення і буття, реального й ідеального. Розум, мислення, за Шеллінгом, існують тільки в бутті (реальному) і через буття. Буття, реальність є буттям розуму. Взяті окремо ні мислення, ні буття не є першоосновою сущого, нею є їх єдність, тотожність. Іншими словами, субстанція Шеллінга характеризується мисленням і реальністю.

85. Суб'єктивний ідеалізм Й. Фіхте.

Йогана-Готліба Фіхте (1762—1814) — німецький філософ, представник німецької класичної філософії, який проголосив себе послідовником Канта, хоча насправді вийшов за межі його вчення.

Суб'єктивний ідеалізм бачить першооснову буття у свідомості суб'єкта. Об'єктивний ідеалізм як першооснову буття розглядає дух або ідею, що існує об'єктивно, поза суб'єктом.

Основна думка: світ складається не з готових завершених предметів, а є сукупністю процесів, в яких предмети, що здаються незмінними, так само як поняття, що виникають у уяві, перебувають у безперервній зміні на основі поступального розвитку.

Філософія Фіхте — це суб'єктивний ідеалізм, який все виводить і все пояснює з діяльності «Я» як творчого начала.

Фіхте, як і Кант, досліджував проблему можливості наукового знання. Цьому присвячена основна праця мислителя «Науковчення», в якій «Я» постає як творець всього сущого і водночас як творець знання про нього (творець не тільки форм, а й змісту знання).

86. Вчення про ноосферу В. І. Вернадського.

В.І. Вернадський (1863-1945) та його праці мають велике значення для становлення екологічної етики, адже антропокосмічна система поєднує в єдине гармонійне ціле такі аспекти розвитку людства, як природний і соціальний.

Мислитель виклав розуміння про перетворення людини в могутню геологічну силу, здатну переділити у своїх інтересах біосферу Землі, виокремлюючи **два етапи формування ноосфери**: стихійний і свідомий.

В. Вернадський визначає такі **необхідні умови створення ноосфери**: піднесення наукової думки; створення єдності людства на ґрунті інтернаціоналізації науки, моральна відповідальність вчених за використання наукової роботи для руйнівної мети, соціальні науки.

Центральною темою вчення про ноосферу є єдність біосфери і людства. Вернадський у своїх працях розкриває корені цієї єдності, значення організованості

біосфери у розвитку людства, це дозволяє зрозуміти місце та роль історичного розвитку людства в еволюції біосфери, закономірності її переходу в ноосферу. В основі теорії В. Вернадського про ноосферу лежить те, що людина не є самодостатньою живою істотою, що живе окремо за своїми законами, вона співіснує всередині природи та є її частиною.

Людина - невіддільна від біосфери, вона в ній живе і лише її об'єкти може досліджувати безпосередньо своїми органами відчуттів.

Становлення етапу ноосфери Вернадський пов'язує з дією багатьох **факторів**: єдністю біосфери та людства, єдністю людського роду, планетарним характером людської діяльності та її зв'язком з геологічними процесами.

Те, про що писав Вернадський, стало **спадщиною сьогоднішнього дня**, адже з точки зору ноосферного підходу по-іншому вбачається варварське ставлення до біосфери і тд.

87. Філософські ідеї в Україні ХХ ст. (В. К. Липинський, П. В. Копнін, В. І. Шинкарук, М. В. Попович.).

В'ячеслав Липинський – у своїх творах "Листи до братів-хліборобів", "Релігія і церква", "Хам і Яфет" викладає свою філософію історії. Зміст історичного процесу вчений вбачає в боротьбі позитивних сил з силами деструктивними. Державотворчим чинником, на думку Липинського, є аристократія, яка, використовуючи свою освіченість, знання, здатна організувати суспільне життя. Ідеалом державного устрою України В'ячеслав Липинський вважав монархію.

Павло Копнін - спрямував філософів на вивчення що залежить від людини, що освоюється людиною в процесі осмислення світу. Він прагне досягнути природу наукового знання в контексті сукупного людського досвіду.

Школа філософа Володимира Шинкарука досліджує проблеми діалектики, логіки та теорії пізнання, спираючись на німецьку класичну філософію.

Українська філософська думка, яка з'явилася на світанку другого тисячоліття пройшла у своєму розвитку такі стани, кожний з яких залишив помітний слід у національній культурі, і стала важливою складовою частиною розвитку філософської думки в цілому.

88. Свідомість і мова.

Філософи-ідеалісти вважали, що свідомість і мова тісно пов'язані між собою. Останні медичні дослідження в цьому питанні показали, що людина мислить образами. Свідомість і мова взаємодіють між собою через складний комплекс

психофізичних елементів усередині самої людини, проте далеко не завжди певну думку людина має можливість донести до оточуючих. На початку 20 століття серед мислителів виникло поняття під назвою «філософія мови», засновником якого вважають Вільгельма Гумбольдта. Свідомість і мова в філософії настільки переплетені, що відокремити їх просто неможливо.

Мова і свідомість роблять взаємний вплив один на одного, завдяки чому можна навчитися ними керувати.